

VSEBINA



Lado Božič: Mestna višja realka, prva
matura in podržavljenje zavoda . . 183

Prof. Luigi Bressani: Konvencija med
Španijo in cesarstvom (Avstrijo) iz leta
1791 za dobavo živega srebra iz c. kr.
idrijskega rudnika v Ameriki in špan-
skim Indijam (španski Ameriki). . 196

Mr. ph. Uroš Ruprecht: Apotekarska
služba v II. korpusu 202

Lovro Kavčič: En dan ujetnik Bele
Khuna leta 1919 210

Viktor Koler: Spomini na mladinsko
progo Brčko Banoviči 214

Lado Božič: Odmaknjena in pozabljena
gora 217

Rafko Terpin: Ob rastavi Jelka Podob-
nika 221

Marijan Tršar: Dovjaku v spomin . 224

Jože Felc: Dobro jutro, svoboda! . 228

Ivo Lapajne: Spominu Martina Likarja

Davorin Černe: Prometne nesreče na
naših cestah 232
Ohranili jih bomo v trajnem spominu .
233

Slika na naslovni strani:
Salonski orkester realčanov – razgled-
nica, poslana 1917 s pojasnilom o
usodi posameznikov.

4 XVI 1971 IDRIJSKI RAZGLEDI

Izdaja Mestni muzej v Idriji. Uredniški odbor: inž. Ivan Gantar, Jurij Bavdaž, Anton Bolko, prof. Vinko Cuderman, inž. Jože Čar, Damijan Flander, Srečko Logar, Rafko Terpin. Glavni in odgovorni urednik Jurij Bavdaž. Oprema: Silvij Jereb. Izhaja vsake tri mesece. Letna naročnina za ustanove in podjetja 12 din, za zasebnike 8 din. Posamezna številka 3 din. Poštnina plačana v gotovini. Naslov: Idrijski razgledi, Idrija, poštni predal 11, tel. Idrija 86-135, telegrami Muzej Idrija, tek. rač. pri SDK Idrija št. 5202-603-119.

OFFSET TISK OS IDRIJA



Prvi ravnatelj realke prof. Karel Pirc



lado božič

mestna višja realka
prva matura
in
podržavljenje zavoda

Z vselitvijo v lastno zgradbo je stopila realka na svojo življenjsko pot v bodočnost. Pred njo je bila otroška doba rasti nižje realke, sledila ji je doba preraščanja v višjo realko, ki je nato s svojo polnoletnostjo in dozorelostjo dokazala življenjsko sposobnost. Po prvem izpitu zrelosti jo je prevzela v svoje okrilje država.

Prvi razred realke je dobro začel. Od 57 prijavljenih kandidatov je bilo v prvi razred sprejetih 55 učencev. Med šolskim letom se je število zmanjšalo za šest, tako da je z uspehom zaključilo prvi razred 49 dijakov. Šolsko leto so delili na dve polletji. Prvo so zaključili 15. februarja, drugo polletje, oziroma šolsko leto, pa 15. julija. Že novembra meseca je bil zavod deležen prve inšpekcije. Nadzoroval ga je deželni šolski nadzornik Peter Končnik, junija meseca pa nadzornik Herman Lukas.

V prvem šolskem letu je bilo na pobudo trgovca Valentina Lapajneteta meseca septembra ustanovljeno na realki „Podporno društvo za dijake“. Ustanovni občni zbor društva je bil 5. septembra 1901. Dunajska vlada z odlokom dne 14. septembra ni prepovedala ustanovitve društva, zato je bil 5. novembra prvi redni občni zbor, ki je sprejel društvena pravila in izvolil prvi redni odbor. Društvo je prevzelo nase predvsem skrb za šolske knjige in druge učne pripomočke, ki jih je posojalo revnim dijakom. Druge vrste podpore so prišle na vrsto šele kasneje, ko si je društvo gmotno opomoglo.

Poleg pomoči in podpore, ki so jo nudili idrijski meščani revnim dijakom, moramo omeniti tudi skrb vodstva zavoda za zdravje in telesni razvoj dijakov. Dijaki so se lahko kopali v rudniških pršnih kopelih in plavali v zaprtem bazenu. Za drsanje na ledu jim je bil na razpolago prostor izven mesta, igrišče za razne igre pa je odstopilo „Olepševalno društvo“. Že v prvem letu je bil organiziran tudi šolski izlet v Godovič.

V začetku drugega šolskega leta sta odšla z zavoda dr. Vladimir Herle in Alojzij

Novak, prišla pa sta dr. Stanislav Bevk z državne gimnazije v Kranju in akademski kipar Vinko Levičnik. Za učitelja petja je bil imenovan Avgust Šabec, učitelj na ljudski šoli. V tem letu sta bila na zavodu dva profesorja, trije namestni učitelji in učitelj petja.

Drugo šolsko leto je uspešno končalo prvi razred 51, drugega pa 37 dijakov, kar je za 12 manj kot v prvem razredu preteklega šolskega leta.

Med drugim šolskim letom je bil na podlagi sklepa občinskega odbora dne 17. marca 1903 in na predlog ravnateljstva ustanovljen na realki pripravljalni razred. Z delom je začel v šolskem letu 1903/04. Občinski odbor je na seji potrdil tudi učni načrt pripravljalnega razreda oziroma pripravnice. Deželni šolski svet ustanovitvi tega razreda ni nasprotoval.

Namen pripravnice je bil pripraviti učence za sprejem v prvi razred srednje šole in jim tako olajšati delo. Učenci naj bi dobili v pripravnici tolikšno sposobnost v govoru, branju in pisanju obeh učnih jezikov, da bi lahko sledili pouku v prvih razredih srednje šole. Pouka je bilo v pripravljalnem razredu 26 ur tedensko. Poučevali so: slovenščino, nemščino, verouk, računstvo, lepopisje, risanje in telovadbo. Učni jezik je bil v pripravnici izključno slovenski, pri pouku nemščine pa je bila slovenščina posredni jezik.

V pripravljalni razred so sprejemali učence z izpolnjenimi desetimi leti starosti. Morali so znati brati in pisati v obeh deželnih jezikih. O sprejemu učencev je odločal direktor realke. Kdor v prvem polletju ni zmozel slediti pouku in uspevati, je moral nazaj v ljudsko šolo. Učenci pripravljalnega razreda so dobili posebna polletna izpričevala. Tisti, ki so dovršili pripravnico s prvim redom, to je z odliko in prav dobrim uspehom, so lahko vstopili v prvi razred realke brez sprejemnega izpita. Učenci z dobrim in zadostnim uspehom pa

niso mogli delati sprejemnega izpita na idrijski realki. Na druge srednje šole so se lahko vpisali le po opravljenem sprejemnem izpitu. Kakor realčani tako tudi učenci pripravnice niso plačevali ne šolnine in ne drugih pristojbin.

Tretjemu razredu realke se je tako pridružil pripravljalni razred. V prvem letu obstoja ga je uspešno zaključilo 41 učencev, pet pa jih je moralo med šolskim letom zapustiti razred. Prvi razred realke je v tem šolskem letu končalo 45 dijakov, 10 jih je med letom izstopilo; drugi razred je uspešno zaključilo 44 učencev, dva sta izstopila ob polletju; tretji razred pa je uspešno končalo 28 dijakov, med letom je izstopil eden.

V tem letu so prišli na realko poučevat Alfonz Levičnik z gimnazije v Kranju, Delimir Glazar z realne gimnazije v Zemunu, Matija Pirc, Engelbert Gangl z dekliške ljudske šole v Ljubljani. Zadnji je prevzel vodstvo in pouk v pripravljalnem razredu.

Pouk sta med letom nadzorovala deželni šolski nadzornik Frančišek Hubad ter ljubljanski škof Anton Bonaventura-Jeglič.

Vodstvo realke se je vsestransko prizadevalo za napredek zavoda in razvoj svojih učencev. Posebno veliko skrb je posvečalo telesni vzgoji mladine. Poleg redne telovadbe je uvajalo tudi kopanje, drsanje, kolesarjenje in igranje raznih iger. Vendar izven šolske dejavnosti. Uvedeni so bili tudi majski izleti za vse razrede. Dijaki so odhajali peš v Žiri in Godovič. Tudi na kulturnoprosvetno področje niso pozabili. Učenci tretjega razreda so v tem šolskem letu pripravili prvo večjo prireditev v čitalnici.

Ravnateljstvo zavoda je svojim dijakom odpiralo vrata v svet. Obveščalo jih je, na katerih šolah lahko nadaljujejo šolanje po končanem tretjem razredu, kam se lahko usmerijo s končano nižjo realko, kam s šestimi razredi in kam z zrelostnim izpitom ter v katere službe lahko vstopajo. Tudi stiki ravnateljstva s starši so bili živi. Ob mesečnih konferencah je ravnateljstvo pismeno ob-

veščalo starše o slabih uspehih njihovih otrok.

Ob zaključku šolskega leta 1903/04 je zavod pretresel žalosten dogodek. V noči od 12. na 13. julij 1904 je umrl prvi ravnatelj idrijske realke profesor Karel Pirc.

Občinski odbor je na tajni seji 13. avgusta 1904 imenoval za novega ravnatelja realke profesorja dr. Stanislava Bevka. Drugi kandidat je bil profesor Makso Pirnat.

Četrto šolsko leto je prineslo Idriji popolno mestno nižjo realko, ki je v letu 1904/05 kazala naslednjo sliko: pripravljalni razred je uspešno zaključilo 53 učencev (dva sta med letom izstopila); v prvem razredu je bilo uspešnih 39 (7), v drugem 43 (5), v tretjem 33 (6), prvi četrti razred pa je uspešno zaključilo 29 učencev, med letom je izstopil le eden. V vseh razredih je bilo tedaj vpisanih 198 dijakov. Med letom jih je izstopilo 21, uspešno končalo razrede pa 177 dijakov.

Ob koncu šolskega leta je štel učiteljski zbor poleg ravnatelja, ki je tudi poučeval, še pet pravih realčnih učiteljev ali profesorjev, dva namestna učitelja ali suplenta in učitelja pripravljalnega razreda. Skupaj je bilo tedaj na zavodu devet učnih moči.

Dijaki so četrto šolsko leto na realki zaključili s koncertom in veselico. Čisti dobiček obeh prireditev je bil namenjen „Dijaškemu podpornemu društvu“.

Nižja mestna realka je bila v šolskem letu 1904/05 popolna in je svojo nalogo izpolnila. Z novim šolskim letom naj bi se odprla vrata prvemu razredu višje mestne realke. Na zavod so prihajale nove učne moči. Z gimnazije na Dunaju je prišel Jože Reisner, iz Ljubljane Andrej Plečnik, prvič je bil nameščen dr. Viktor Jeločnik, z ljudske šole v Idriji pa je bil dodeljen Otmar Novak.

Občinski odbor se je že na seji 24. novembra 1904 med proračunsko razpravo za leto 1905 dogovarjal o razširitvi nižje realke v višjo. Predlog je sprožil župan in ga utemeljeval z dejstvom, da nižja realka nima

pravega pomena in uspeha, če se ne razvije tudi v višjo realko. Večina dijakov je rudarskega rodu in zaradi slabih gmotnih razmer rudarskih družin ne bodo mogli nadaljevati študija drugje. Izdatki za višjo realko bi se malo povišali. Ker so že ob gradnji poslopja računali na višjo realko, tudi glede prostora ne bo nikakih zaprek.

Občinski odbor je soglasno sklenil, da se mestna nižja realka razvije v višjo realko. Peti razred realke naj bi odprli s šolskim letom 1905/06. Stroške za novi razred je občinski odbor vnesel v proračun za leto 1905. Zvišal je postavko za učila in za „Dijaško podporno društvo“, zmanjšal pa postavko za urejevanje vrtov in ograje okoli realčnega poslopja.

Na seji občinskega odbora 20. januarja 1905 je župan v sporazumu z mestnimi svetovalci in šolskim odsekom predlagal občinskemu odboru v razpravo listino o ustanovitvi mestne višje realke v Idriji. Občinski odbor je predlog sprejel in potrdil sledečo ustanovno listino:

USTANOVNA LISTINA MESTNE VIŠJE REALKE V IDRIJI

Občinski zastop mesta Idrije je na seji dne 24. novembra 1904 sklenil, da obstoječo mestno nižjo realko, ustanovljeno na slavnostni seji mestnega zastopa dne 18. avgusta 1900 in potrjeno z odlokom števil. 13152 vis.c.kr. ministrstva za uk in bogočastje dne 7. junija 1901 razširi s šolskim letom 1905/06 v višjo realko. Razširitev se bo izvedla tako, da se odpre v tem šolskem letu peti razred, nato pa z vsakim letom naslednji višji razred z namenom omogočiti učencem sedanje nižje realke, katerih večina ne bi mogla nadaljevati svojih študijev na drugih zavodih, da si pridobi na domačem zavodu popolno srednješolsko izobrazbo.

Na podlagi tega sklepa in na osnovi predpisov je bil sestavljen naslednji ustanovni načrt za višjo realko, ki ga je občinski

zastop mesta Idrije na današnji seji sprejel in potrdil.

1. Mestna občina idrijska na Kranjskem otvori s početkom šolskega leta 1905/06 peti razred višje realne šole ter z vsakim nastopnim šolskim letom naslednji višji razred tako, da bo s šolskim letom 1907/08 popolna višja realka.

2. Višji razredi, zbirke učil, kemijski laboratorij in vse, kar je v zvezi z ustanovitvijo višje realke, se nastani poleg nižjih razredov v novem realčnem poslopju, ki je bilo v ta namen sezidano.

3. Idrijska občina se zaveže vzdrževati to poslopje, kakor se je zavezala za nižje razrede, tudi za višje, preskrbovati kurjavo,



čiščenje in popravo, oskrbovati postrežbo, nabavljati učne pripomočke in jih po potrebi spopolnjevati.

4. Učni načrt in cela osnova višje realke se mora skladati z onim na državnih realkah na Kranjskem. Učni jezik je deloma slovenski, deloma nemški.

Izpremembe normalnega učnega načrta, katere bi c.kr. učne oblasti zahtevale za državne realke na Kranjskem, morale bi se takoj tudi na mestni realki idrijski uvesti. Ako bi se pa izkazala kaka izprememba učnega načrta na tej realki potrebna, uvedla bi se šele z dovoljenjem c.kr. šolskih oblasti.

5. Število učnih moči in njih službeni prejemki bodo jednaki onim na državnih

šolah iste kategorije in se občina zavezuje nameščati za ravnatelja, profesorje in učitelje ter suplente le take moči, ki bi se lahko po predpisih o učiteljski usposobljenosti namestili tudi na državnih realkah. Imenovanje vsakega člana učiteljskega zbora se bode predložilo c.kr. deželnemu šolskemu svetu v potrjenje.

6. Službena leta štejejo se učiteljem na tej šoli po predpisih, ki so veljavni za državne srednje šole. Isto velja tudi glede petletnic in odmere pokojnine.

7. Občina Idrija sprejema v smislu člena 15. zakona z dne 19. Kimavca 1898 drž.zak. št. 173, načelo reciprocitete, po katerem se ravnatelju in vsem učiteljem vštejejo pri prestopu na občinsko realko idrijsko leta, ki so jih morda doslužili na kaki državni srednji šoli tako, kakor da bi jih bili odslužili na tej šoli in sicer tako pri odmeri plače kakor pri petletnicah in pokojnini.

8. Kakor stalnim učiteljem, bode se tudi suplentom in pomožnim učiteljem plačevala ista plača, kakor na državnih zavodih iste kategorije.

9. Službene prejemke vsem učiteljem realke izplačuje občina predplačno v enakih mesečnih obrokih iz svojih dohodkov.

10. Šolnina in drugi prispevki učencev se določijo po predpisih za državne srednje šole. Tudi pri oproščenju šolnine se bode ravnalo po normah državnih šol jednake kategorije.

11. Za točno izpolnjevanje vseh navedenih točk jamči občina mesta Idrije s celim svojim premoženjem.

V razpravi o ustanovni listini je zastopnik manjšine v občinskem odboru Ivan Kavčič izjavil, da bodo on in njegovi somišljeniki le tedaj za razširjenje nižje realke v višjo, če je upati, da bo realko v doglednem času prevzela država in če se ne bodo povišale občinske doklade.

Občinski svetovalec Dragotin Lapajne je nasprotoval tej izjavi odbornika Kavčiča.

Dejal je, da je treba nižjo realko na vsak način razširiti, ker nujnim idrijskim potrebam ne zadošča samo nižja realka. Dijaki nižje realke so večinoma sinovi rudarjev, ki zaradi slabih gmotnih razmer ne bodo mogli nadaljevati študija drugje. Idrijska realka pa je v prvi vrsti namenjena delavstvu in bo le tedaj v polni meri izpolnila pričakovanja, kadar bo popolna realka. Razširitev nižje realke v višjo je tolikega pomena, da se mora izvršiti ne glede na to, ali bo treba doklade povišati ali ne.

Prvi diskutant pa je ponovil izjavo, da je le tedaj za razširitev realke, če se doklade ne bodo povišale.

Odbornik Leopold Lapajne je na isti seji predlagal, naj bi sklicali shod davkoplačevalcev, ki bi izrekli svoje mnenje.

Župan Josip Šepetavec pa je sodil, da ni treba sklicevati shoda, ker v prihodnjem letu prav gotovo ne bo potrebno zviševati občinskih doklad. Znižal se bo prispevek ubožnemu skladu, odpadel bo prispevek za realčni vrt in prispevek za gradnjo zidu pri konjušnici. Vsa ta sredstva se bodo lahko porabila za potrebe realke.

Občinski odbor je nato soglasno sprejel in potrdil predloženo ustanovno listino mestne višje realke v Idriji.

Na isti seji je nato občinski odbor razpravljal še o učnem načrtu višje realke. Predlog, ki ga je predložil odsek za šolstvo, je bil takle:

V razpravi o učnem načrtu je občinski svetovalec Dragotin Lapajne izjavil, da je na zavodu preveč nemščine. Menil je, da je bilo treba takrat, ko se je realka ustanavljala, bolj upoštevati nemščino, ker je bila nižja realka le podlaga in priprava za višje razrede na drugih realkah v državi. Na teh pa je bil učni jezik nemški. Sedaj, ko postaja idrijska realka popolna, pa naj bi bil učni načrt tak, da bi bilo takoj razvidno, da gre v resnici za prvi slovenski zavod. Z ustanovitvijo višje realke je nujno potrebno, da se ponovno preuči in spremeni tudi učni načrt za nižje

razrede realke. Menil je, da je treba izkoristiti vse ustavne pravice, da dobi materinski jezik dijakov domačinov kar se da največjo veljavo. Kemija bi se npr. lahko poučevala v slovenščini tudi v višjih razredih, kakor se poučuje v nižji realki. Stroški za nabavo slovenskih učnih knjig bi bili le enkratni, saj bi vse knjige takoj pokupili. Predlagal je, naj se predloženi učni načrt ponovno preuči in predela tako, da bo v resnici dal zavodu odločno in jasno slovensko lice.

Tudi župan je v razpravi podčrtal, da bi bilo želeti, da bi se slovenščina na zavodu čimbolj upoštevala. Menil je, da bi bilo dobro, če bi se tudi francoščina poučevala v slovenščini. Težje pa bo s kemijo, ker bi pri sestavljanju knjig naleteli na velike težave pri izrazoslovju. Pisanje slovenskih učbenikov bi bilo tudi silno drago. Izrazil je upanje, da bo v tem pogledu kaj ukrenil deželni zbor in tedaj bi učni načrt spreminjali in dopolnjevali.

Odbornik Fran Kos je naglasil, da je predloženi učni načrt sestavilo ravnateljstvo realke v sporazumu z deželnim šolskim nadzornikom in s sodelovanjem celotnega učiteljskega zbora realke, zato naj ga sprejmejo takega, kot je predložen.

Svetovalec Lapajne pa je zavrnil odbornika Kosa češ, da je nadzornik kot vladni uradnik prisiljen, da se zavzema za uvajanje nemščine.

Občinski odbor je nato obravnavani predlog učnega načrta za višjo realko sprejel z 11 glasovi proti sedmim.

Ob izidu glasovanja je Dragotin Lapajne s protestnim vzklikom „Živela Germanija!“ zapustil sejno dvorano.

Ko je občinski odbor spravil pod streho ustanovno listino za višjo realko in njen učni načrt, je poslal ministrstvu za uk in bogočastje na Dunaju prošnjo za razširitev mestne nižje realke v Idriji v višjo mestno realko.

Ministrstvo je prošnji ugodilo z odlokom dne 5. julija 1905 in razširilo nižjo mestno realko v višjo tako, da se je z vsakim novim

šolskim letom odprl naslednji višji razred. Ministrstvo je pooblastilo deželni šolski svet v Ljubljani, da lahko dovoli odprtje višjih razredov le tedaj, če so izpolnjeni vsi zakonski pogoji. Ministrstvo je odobrilo tudi ustanovno listino ter učni načrt višje realke. Zahtevalo pa je, da se vpelje slovenščina kot učni jezik le pri tistih predmetih višje realke, za katere so že odobreni slovenski učbeniki, oziroma, da bo uvedena slovenščina kot učni jezik tedaj, ko bodo taki učbeniki napisani in potrjeni. Ministrstvo je tudi potrdilo, da načelno nima nič proti slovenskemu učnemu jeziku, če ni drugih zaprek.

S šolskim letom 1905/06 je mestna nižja realka v Idriji postala Mestna višja realka.

Prvi peti razred je uspešno zaključilo 26 dijakov. Če pogledamo pet let nazaj v prvi razred, ki so ga obiskovali sedanji petošolci, ugotovimo, da se je število dijakov v petih letih skrčilo skoro za polovico. Od 49 dijakov, ki so uspešno zaključili prvi razred, jih je do uspešnega zaključka petega razreda prišlo le 26. Med njimi sta bila dva odličnjaka.

Z rastjo zavoda se je večalo tudi število učnega osebja. Ob prehodu iz nižje v višjo realko so prišli na zavod: Baltazar Baebler, Oskar Kamensek, Dragotin Lapajne, dr. Josip Mencej, Julij Nardin iz Gorice in Ivan Bajželj z idrijske ljudske šole. Odšli pa so Makso Pirnat v Kranj, Jožef Reisner v Novo mesto ter Delimir Glazar in Otmar Novak.

Šolsko leto je v redu potekalo in ob zaključku so se vrstili majski izleti dijakov. Obiskali so Godovič, Žiri, Postojno, Bled in Ljubljano. 25. oktobra so priredili Prešernovo proslavo, 8. decembra 1905 in 7. aprila 1906 pa koncerte v korist „Dijaškega podpornega društva“.

Vprašanje slovenščine na zavodu pa ni bilo popolnoma odpravljeno z dnevnega reda. Tlelo je pod pepelom in ponovno vzplamtelo na seji občinskega odbora dne 30. decembra 1905 ob razpravi o občinskem proračunu za leto 1906.

Občinski svetovalec Dragotin Lapajne je predlagal, da se vnese v proračun postavka 1000 kron za nagrade piscem slovenskih učbenikov za srednje šole. Svoj predlog je utemeljeval s tem, da je mestna realka slovenski zavod in da o učnem jeziku na njem odloča idrijski občinski odbor. Večina predmetov se še vedno poučuje v nemščini, ker ni slovenskih učbenikov. Poudarjal je, da bi bilo važno tudi za primer, da bi bila realka podržavljena, da se že sedaj poučuje čim več predmetov v slovenščini. Država bo prevzela tak zavod, kakršen bo v tistem trenutku pozneje pa slovenščini prav gotovo ne bo več posebno naklonjena.

Odbornik Lapajne pa je ponovno poudarjal, da je zadeva slovenskih učbenikov nujna in je ni mogoče odlašati. Prihodnje leto bo odprt na realki šesti razred in na vrsti bodo novi učni predmeti. Isto bo s sedmim razredom. Odbornik Lapajne je vztrajal, naj bi se vsaj za te nove predmete nekaj ukrenilo. Nagradili naj bi samo tiste učbenike, ki jih bo odobrilo ministrstvo.

Odbor je sprejel oba predloga.

Šesti razred je uspešno zaključilo 21 dijakov. V enem letu jih je odpadlo pet, tako da jih je v naslednji sedmi razred vstopilo natančno dvajset.

Tudi v učiteljskem zboru so bili v tem letu spet premiki. Vanj so vstopili Ivo Tejkal, Kajetan Stranetzky ter akademski slikar Ivan Vaupotič, ki je prišel s privatne akademije v Pragi. Od zavoda pa se je poslovil Vincenc Levičnik.

Tudi v tem letu so dijaki nastopili pod vodstvom E. Gangla na dveh javnih prireditvah. 8. decembra 1906 so nastopili z gledališko predstavo, 27. aprila 1907 pa s koncertom.

Leta 1906 so bile nove volitve v občinski odbor. Za župana je bil ponovno izvoljen Josip Šepetavec iz liberalno napredne meščanske sredine. Novi občinski odbor si je v zvezi z realko zadal nalogo, da izposluje njeno podržavljenje.

O prvih korakih v to smer je na seji občinskega odbora dne 11. novembra 1906 poročal šolski odsek. Pred občinski odbor je prišel s predlogom, naj odbor ob proračunski razpravi v državnem zboru stori potrebne korake glede podržavljenja realke. Ravnateljstvo realke in šolski odsek sta že pripravila vlogo na ministrstvo za uk in bogočastje.

Občinski odbor je predlog o podržavljenju realke sprejel in izvolil iz svoje srede deputacijo, ki naj bi odnesla vlogo na ministrstvo in v poslansko zbornico na Dunaju. V odposlanstvo so bili izvoljeni župan Josip Šepetavec, svetovalec Anton Kristan in odbornik Jan Gruden.

Že na naslednji seji občinskega odbora dne 20. novembra 1906 je deputacija poročala o svoji poti in o korakih na Dunaju. Odposlanci, med katerimi je bil namesto Grudna Filip Vidic, so v spremstvu državnega poslanca dr. Andreja Ferjančiča obiskali zastopnika ministra za uk dr. Marcheta, ki je obljubil podpreti predlog. Bili so tudi na ministrstvu za poljedelstvo. Razpravljali so z načelnikom Webnerjem in svetnikom Poschem. Tudi ta dva sta obljubila, da se bo ministrstvo zavzelo za podržavljenje realke. Prav tako so tudi vsi poslanci, katere je delegacija obiskala podprli zamisel in obljubili pomoč. Občinski zastopniki so dobili vtis, da bo realka podržavljena že v prihodnjem letu.

V razpravo o poročilu delegacij je posegel tudi zastopnik manjšine v občinskem odboru in vprašal, zakaj odposlanstvo ni bilo tudi pri dr. Šušteršiču, predsedniku kluba „Slovenska Zveza“ in ga prosilo za pomoč in podporo. Poročevalec Anton Kristan je povedal, da je bila delegacija uradno pri dr. Ploju, podpredsedniku „Slovenske Zveze“, in pri poslancu Pernerstorferju, predsedniku socialdemokratskega državnega zborškega kluba, sam poročevalec pa je bil osebno tudi pri dr. Šušteršiču, ki je obljubil podpreti akcijo za podržavljenje idrijske realke.

Na realki so jeseni 1907. leta odprli najvišji, to je sedmi razred. Nastopilo je leto prve mature na šoli. Na zavod sta tedaj prišla dr. Dragotin Lončar in Janko Drnovšek. V tem letu je obiskal realko tudi sam deželni predsednik Teodor Schwarz pl. Karsten.

Podržavljenje realke pa ni potekalo tako, kot so si občinski možje želeli. Zato je na seji občinskega odbora dne 15. junija 1907 predlagal občinski svetovalec Anton Kristan, da je treba ob zasedanju državnega zbora poživiti akcijo za podržavljenje realke. Obrniti se je treba osebno na poslance in jih prositi, naj zadevo pospešijo. Župan je obljubil, da bo stopil osebno do poslanca Ivana Hribarja.

Občinski odbor je z velikim nerazumevanjem razpravljal tudi o problemih prvih idrijskih visokošolcev. Zato je na seji 27. novembra 1907 v proračunski razpravi vnesel za naslednje leto v proračun novo postavko: podpore revnim dijakom na visokih šolah.

Priprave na prvo maturo so bile v polnem teku. Ministrstvo za uk je z odlokom dne 2. oktobra 1907 dovolilo, da se na zavod lahko sprejemajo tudi učenke. Z odlokom dne 20. januarja 1908 je podelilo realki javnost, reciprociteto in pravico do zrelostnih izpitov. Deželni šolski svet pa je 13. maja 1908 dovolil prvo pismeno maturo v času od 1. do 4. junija, ustno pa od 16. do 18. julija 1908. Ob tej priliki naj omenimo še spremembo učnega časa na zavodu. Z odlokom od 25. maja 1908 je bil določen zimski čas pouka od 8. do 12. ure in od 14. do 16. ure; poletni čas pa od 7. do 12. in od 15. do 17. ure.

Novi predpisi za opravljanje mature, ki so veljali od februarja 1908 dalje, so določali tri maturitetne termine. To so bili: glavni-poletni in dva izredna: jesenski in februarski. Pismena matura je obsegala pisanje nalog iz nemščine (pet ur), slovenščine (3), francoščine (4) in opisne geometrije (5). Za pismene naloge iz slovenščine in nemščine so bile na razpolago tri teme po izbiri, iz



francoščine pa je bil določen prosti spis. Slab uspeh pri pismenih nalogah ni preprečeval nadaljevanja mature.

Ustna matura pa je obsegala: en jezik, zgodovino, zemljepis, matematiko in fiziko. V nekaterih primerih si je kandidat lahko izbral jezkovni predmet. Pri ustni maturi je bilo izpraševanje opravljeno v tistem jezku, v katerem je kandidat napisal najboljšo nalogo, ali pa v tistih jezikih, v katerih je pisal nalogo z nezadostno oceno.

Zunanji kandidati so delali pred maturo poseben izpit iz predmetov, ki niso bili maturitetni. Pri maturi pa so bili izprašani iz vseh predpisanih predmetov in tudi v vseh treh jezikih.

Pri maturi so veljale sledeče ocene: z odliko, soglasno, z večino glasov. Maturu je bilo mogoče ponavljati dvakrat. Kandidat je bil lahko odklonjen za pol leta, za eno leto ali za nedoločen čas.

Pred prvo maturo je bilo na realki tako stanje: V vseh razredih realke je bilo vpisanih 186 dijakov in 46 v pripravljalnem razredu. Skupaj je bilo torej na zavodu 232

dijakov. Iz Idrije in okolice jih je bilo 114 (iz mesta 97), iz ostale Kranjske 64, s Primorske 46, s Štajerske 6, s Koroške in Ogrske pa po en dijak. Slovencev je bilo 229, Nemci pa so bili trije. Po starosti so bili od 10 do 28 let. Nad 18 let starih je bilo 40, 19 je bilo starih 19 let, deset 20 let, osem 21 let, po enem pa v starosti 22, 23 in 28 let.

Zaključno leto prve mature je dalo na zavodu 17 odličnikov. Izpričevalo prvega reda je dobilo 164, drugega reda 23 in tretjega reda dva dijaka. Ponavljalne izpite je imelo 28 dijakov, trije pa so ostali neizprašani.

Kako je bilo tedaj z učnim jezikom na višji realki? Tehtnica je od leta 1904, ko je občinski odbor sprejel učni načrt za višjo realko, močno potegnila v korist nemščine. V petem razredu so v šolskem letu 1907/08 poučevali v slovenščini: verouk (2 uri), slovenščino (3 ure), risanje (3) in telovadbo (2). Od skupnih 33 učnih ur jih je bilo v petem razredu deset v slovenščini in 23 v nemščini. V šestem razredu so poučevali v slovenščini tri predmete in sicer: slovenščino

(3), prostoročno risanje (2) in telovadbo (2). Vsega pouka je bilo v tem razredu v slovenščini sedem ur, v nemščini pa 26. V sedmem razredu pa je bilo slovenskega pouka osem ur, na nemščino je odpadlo 25 ur.

Če primerjamo dejansko stanje učnega jezika na realki v šolskem letu 1907/08 v primerjavi z učnim načrtom, ki ga je potrdil občinski odbor leta 1904, potem ugotovimo naslednje: število ur slovenskega pouka se v nižjih razredih realke ni spremenilo, občutne pa so nastale v treh letih razlike v višjih razredih. Tako je občinski odbor predvideval v svojem načrtu v petem razredu 15 ur pouka v slovenščini, v šestem 18 in prav toliko v sedmem razredu. Dejansko stanje pa je bilo v petem razredu 10 ur, v šestem 7 in v sedmem 8 ur pouka v slovenščini. Skupno število ur vsega pouka po posameznih razredih se ni spremenilo.

Načrt občinskega odbora je predvideval v višjih razredih slovenski pouk v zgodovini, prirodopisu, fiziki, verouku in deloma v kemiji. Vzrok, da se v teh predmetih ni vporabljala slovenščina, je bilo pomanjkanje slovenskih učbenikov.

K prvi maturi so se prijavili vsi učenci sedmega razreda, 20 po številu. Pridružila se jim je zunanja kandidatkinja (eksternistka). Pismeno maturo je torej opravljalo 21 kandidatov. Pred ustno pa je odstopil en kandidat.

Po starosti so bili prvi maturanti razdeljeni tako: štirje so bili stari 18 let; trije 19 let; osem jih je imelo po 20 let; štirje po 21; en kandidat pa je bil star 28 let.

Izpitna komisija je dvema priznala odliko, ostalim pa zrelost.

Prvo maturo so opravili tile Idrjičani: Avgust Dežela, Rafael Ipavec, Evgen Kavčič (odličnjak), Janez Koler, Adolf Lapajne, Feliks Lapajne, Matija Lipužič in Franc Weis.

Z Vojskega je bil doma maturant Matej Habe (odličnjak); iz Žirov Franc Kavčič; z

Bleda Rupert Brovet; iz Metlike Karel Fuks; iz Laškega Ernest Krulej; iz Lesc Ivan Legat; iz Novega kota Anton Turk; iz Ljubljane Jožef Urbančič; iz Brestovice Franc Vodopivec; iz Celovca Kornelij Ferjančič in iz Trnovega Frančiška Štebi rojena Urbančič.

Prvo najvažnejše obdobje, prvih sedem let, idrijske realke je poteklo. V tem času je zavod prerastel v višjo realko in opravil izpit zrelosti. Realka je sedaj stopila na pot zrelih let, na pot utrjevanja in izvrševanja nalog, ki so jih začrtali njeni ustanovitelji.

V obdobje lokalne uprave realke pada tudi druga matura. Pred izpitno komisijo se je javilo 17 kandidatov. Vsi so bili spoznani za zrele, eden tudi z odliko. Idrjičanov je bilo tokrat pet, drugi pa iz ostale Slovenije.

Realka je dobila velik ugled po vsej Sloveniji. To nam dokazuje vpis v prvem šolskem letu po maturi, ki je dosegel najvišje število: 259 dijakov. Med njimi je bilo pet dijakinj in 120 Idrjičanov in okoličanov. Glede na število vpisanih dijakov je bil to vrh idrijske realke v času od ustanovitve do italijanske okupacije. Vrh je bil torej dosežen še v času, ko je realka nosila ime Mestna višja realka, torej v času lokalnega upravljanja zavoda.

Idrijski občinski odbori, ki so se v teh letih vrstili v vodstvu občine, in mestno prebivalstvo so v polni meri izpolnili obveznosti in dolžnosti do svojega srednješolskega zavoda. S svojimi žulji in s svojimi sredstvi so prebivalci mesta ustanovili šolo, jo do popolnosti razvili in jo vselili v lepo moderno šolsko poslopje. Kabinete so stalno izpopolnjevali z učili, na zavodu je bilo vedno dovolj učnega kadra, ne samo vzgojiteljev, temveč tudi strokovnjakov za posamezna delovna področja. Pritok mladine iz mesta in vse Slovenije je bil zadovoljiv. Skrb za njihovo znanje in vzgojo, za njihovo zdravje in telesni razvoj je bilo v dobrih rokah – v okviru splošnih pogojev in razmer tedanjega rudarskega mesta. Zavod je mestno prebivalstvo nosilo na svojih ramenih.

Plačevalo je za njegovo vzdrževanje višje občinske doklade in ostale davščine.

Po prvi maturi pa je nastopil čas, da se uresničijo zahteve rudarskih javnih shodov iz prvih let mestne nižje realke, namreč, da šolo prevzame država v svoje roke in tako razbremeni slabo plačane idrijske delavce in rudarje težkega bremena.

Občinski odbor te zahteve rudarjev ni spregledal. Na to svojo nalogo je, kakor smo videli, stalno mislil in čakal samo primerne trenutke, da bo sprožil akcijo za podržavljenje. Prve korake v tem smislu smo že omenili, novi pa so sledili. Na seji 9. aprila 1909, tedaj je nastopil po kratki dobi gerentstva redni občinski odbor, je župan Josip Šepetavec poročal občinskemu odboru, da se je ministrstvo za uk izjavilo za podržavljenje realke s 1. septembrom 1909. O tem je občinski odbor obvestilo okrajno glavarstvo v Logatcu z dopisom z dne 5. junija 1909 pod št. 9759. Sporočilo navaja ministrski ukaz dne 26. maja 1909 št. 6960, ki naznanja deželnemu šolskemu svetu v Ljubljani, da je pripravljeno prevzeti mestno višjo realko v Idriji pod pogojem, da se občina obveže izpolnjevati vse obveznosti, navedene v priloženem načrtu pogodbe o prevzemu zavoda. Tako izjavo, potrjeno s strani deželnega odbora, naj pošlje občina okrajnemu glavarstvu v Logatcu.

Pogodba o prevzemu mestne višje realke v Idriji med občinskim odborom idrijskim in državnim erarjem se je glasila tako:

I.

Občina Idrija prepušča c.kr. erarju v neomejeno in brezplačno uporabo na parceli št. 614 zidano realčno poslopje za potrebe državne realke s slovenskim in nemškim učnim jezikom. Občina prepušča c.kr. erarju v uporabo omenjeno poslopje z vsemi učilnicami, ravnateljstvom in hišnikovim stanovanjem, telovadnico, letnim telovadiščem, igriščem in botaničnim vrtom za vso dobo, dokler bo obstajala realka.

Občina se zavezuje, da bo poslopje, telovadnico z vsemi prostori, letno telovadišče, igrišče in botanični vrt na svoje stroške dobro vzdrževala in bo poslopja zavarovala proti nezgodam požara.

Občina bo ob predaji realke sestavila listino, s katero se bo c.kr. erarju vknjižila pravica do neomejene in brezplačne uporabe poslopja, telovadnice, letnega telovadišča in igrišča.

Če bi zaradi elementarnih nezgod, prisilne prodaje realčnega poslopja ali na kak drug način trpela pravica uporabe, mora občina takoj brezplačno poskrbeti za nastanitev realke v kakem drugem poslopiju.

Ravno tako mora občina v primeru potrebe na svoje stroške povečati realčno poslopje v času, ki ga bo določila naučna uprava, in nove prostore brezplačno prepuštili.

O potrebi povečanja in o primernosti prostorov odloča naučna uprava z izključitvijo privatne poti.

II.

Občina se zavezuje, da bo iz svojega proračuna poravnala stroške za razsvetljavo, kurjavo in čiščenje vseh šolskih prostorov, snaženje dimnikov, praznenje greznice jame, dobavo vode in eventualna plačila za v šolske namene rabljena zemljišča.

Če bi med občino in realčnim ravnateljstvom ne prišlo do sporazuma o potrebi, času, obsegu in načinu razsvetljave, kurjave, čiščenja, dobave vode, odloča o tem končno veljavno in z izključitvijo pravne poti c.kr. deželni šolski svet v Ljubljani.

III.

Občina Idrija oddaja c.kr. erarju vso notranjo opremo, telovadno orodje, učila, zbirke, fizikalne aparate, knjižnico itd. v brezplačno in neomejeno uporabo za državno realko v Idriji.



Drugi ravnatelj realke dr. Stanislav Bevk

C.kr. erar sprejema vse od I. do III. točke omenjene pravice in bo državno realko iz svojih sredstev vzdrževal, pripadajočo šolnino, prispevke za učila in druge dohodke pa odvajal v državno blagajno.

V.

Če občina ne bi izpolnjevala prevzetih dolžnosti, sme c.kr. deželno šolski svet v Ljubljani po svojem preudarku in na stroške občine doseči izpolnjevanje obveznosti po tretji stranki, občina pa mora vse iz tega izvirajoče stroške poravnati, ne da bi ji pripadala pritožna pot.

VI.

Če bi naučna uprava opustila državno realko v Idriji, ali bi jo premestila drugam, ali bi prenehal slovenski učni jezik, prenehajo vse obveznosti občine do zavoda.

V tem primeru preneha porabna pravica erarja do realčnega poslopja in drugih prostorov in erar mora izročiti občini nazaj vse v prosto razpolaganje ter izdati zaradi izbrisa svojih pravic primerno listino.

VII.

Erar sme izvršiti popravila v realčnem posloplju na svoje stroške, ne da bi prejel preje za ta dela občinsko dovoljenje.

Ob razveljavitvi pogodbe odda c.kr. erar občini realčno poslopje z vsemi prostori, z vso notranjo opremo, telovadnico, letno telovadišče, igrišče in botanični vrt v takratnem stanju in občina nima pravice zahtevati odpravo eventualnih preureditev v posloplju niti do obrabne odškodnine.

VIII.

Vse stroške pogodbe, vknjižbe itd. plača občina.

Občina se podvrže v vseh iz te pogodbe nastalih sporih, o katerih ne razsojajo posebna sodišča ali ne spadajo v pristojnost upravnih oblasti, razsodnosti pristojnih sodišč na sedežu c.kr. finančne prokurature v Ljubljani.

X.

Izvirnik pogodbe prejme erar, občina pa si na svoje stroške preskrbi overjeni prepis.

Županstvo je predlagalo občinskemu odboru, da pogodbo sprejeme in potrdi.

Občina je bila po pogodbi dolžna preskrbeti realki letno igrišče in botanični vrt. V ta namen je do tedaj služil takozvani „park“, ki ga je imela občina v najemu od gozdnega erarja pod pogojem, da zavaruje obrežje ob Idriji (Skrnik). Nalogo bi bila morala občina izpolniti še v tem letu, a je zaradi pomanjkanja sredstev ni mogla. Gozdno ravnateljstvo v Gorici je zato priganjalo k izpolnitvi pogoja. Ker je naučna uprava odločno zahtevala letno igrišče, je morala občina to izvesti in župan je predlagal odboru, naj dovoli 200 kron v te namene.

Občinski odbor je odobril pogodbo in namenil 200 kron za ureditev obrežja ob Idriji.

Idrijska višja mestna realka je bila podzavljena 1. septembra 1909 z najvišjo odločbo Nj. c.kr. apostol. Veličanstva cesarja Franca Jožefa I. dne 24. avgusta 1909, na podlagi odloka ministrstva za uk in bogočastje dne 31. avgusta 1909 ter odloka deželnega šolskega sveta dne 5. septembra 1909.

Mestna višja realka se je preimenovala v Državno višjo realko v Idriji in za njenega prvega ravnatelja je bil imenovan dotedanji ravnatelj dr. Stanislav Bevk.

Ob podržavljenju realke je bilo na zavodu sedem profesorjev, en pravi učitelj, pet

namestnih učiteljev, učitelj telovadbe, učitelj pripravljalnega razreda in učitelj petja, skupaj 16 vzgojnih moči.

Med priznanimi pedagogi in strokovnjaki so bili tu: dr. Stanislav Bevk-prirodoslovec; dr. Dragotin Lončar-zgodovinar; prof. Julij Nardin-fizik; prof. Baltazar Baebler-kemik; prof. Kajetan Stranetzky-prirodoslovec; prof. Ivo Tejkal-matematik; prof. Ivan Vaupotič-akademski slikar. Pridružil se jim je tudi dr. Nikolaj Omersa-slavist in germanist.

V letu podržavljenja je bilo na zavodu vpisanih 243 dijakov: iz Idrije in okolice 125, iz ostale Kranjske 64, s Primorske 48, s Štajerske 2, s Koroške, Tirolske in Laškega pa po dva dijaka. Slovencev je bilo 237, Nemcev pet in en Čeh. Nemci in Čeh so bili sinovi priseljenih rudniških uradnikov.

S podržavljenjem realke so odpadle oprostitve plačevanja šolnine, vpisnine, prispevkov za učila in druge dajatve. Vse to je bilo treba plačevati v isti višini kot na ostalih državnih šolah. Šolnine so bili oproščeni le dijaki lepega vedenja ter pridni dijaki revnih staršev.

Občinski odbor je uradno vzel slovo od svojega zavoda na seji dne 2. septembra 1909. Župan je poročal odboru, da je prejel od deželnega šolskega sveta in od poslanca dr. Ploja brzovjavi o odobritvi podržavljenja realke.

Občinski odbor se je na tej seji spomnil vseh tistih, ki so sodelovali pri ustanavljanju realke, in vseh, ki so pripomogli k temu, da je bil zavod podržavljen. Župan je v svojem govoru ugotovil, da imata za ustanovitev realke največ zaslug tedanji idrijski župan Dragotin Lapajne in dr. Danilo Majaron. Za podržavljenje šole pa se je zahvalil v prvi vrsti ljubljanskemu županu in državnemu poslancu Ivanu Hribarju. Med zasluženimi je župan imenoval tudi občinskega odbornika in notarja Alojzija Pegana, ki je sestavil in utemeljil spomenico za podržavljenje, deželnega predsednika barona I. Schwarza in

deželnega šolskega nadzornika Frana Hubada, ki sta akcijo podpirala in priporočala, ter državnega poslanca dr. Ploja, ki je izdatno pomagal. Vsem je izrekel župan posebno toplo zahvalo.

Posebna delegacija, ki so jo izvolili na tej seji in so jo sestavljali odborniki Dragotin Lapajne in Ivan Štravs z županom Josipom Šepetavcem na čelu, se je šla osebno zahvalit ljubljanskemu županu Ivanu Hribarju. Ostalim pa so bile poslane pismene zahvale.

Na tej seji se je k besedi oglasil še občinski odbornik Fran Tavzes, ki je v daljšem govoru poudaril, da se je ob tem važnem dogodku treba spomniti tudi tistih, ki so od vsega začetka nasprotovali realki samo zaradi tega, ker so zavod ustanovili naprednjaki. Klerikalci, je dejal, so z vso silo nasprotovali realki. Z nelepidimi mahinacijami, je trdil, so dosegli, da občina ni dobila zemljišča brezplačno, temveč ga je morala drago plačati. Celo podpornemu društvu za uboge dijake niso prizanesli. Denuncirali so dijake in profesorje, sramotili in obrekovali zavod po svojih klerikalnih listih in storili vse, s čemer bi mogli škodovati mlademu zavodu. Žavod pa je kljub vsemu nasprotovanju odlično uspeval. O tem priča njegov razvoj. To pa tudi dokazuje, kako brez podlage je bila vsa klerikalna gonja proti realki in kako obsojanja vredna.

Na isti seji je občinski odbor odobril prve podpore idrijskim visokošolcem. Podpore so prejeli: Štefan Baloh, Evgen Kavčič, Matija Lipužič, Ignacij Pelhan, Kornelij Ferjančič, Fran Novak in Josip Močnik.

Tako se je zaključilo važno obdobje idrijske realke v okviru mestnega občinskega odbora. Občinski odbor pa ni od zavoda nikoli popolnoma odmaknil svojega budnega pogleda. Vedno in neprestano je vsaj z enim očesom bdel tudi nad državno realko in nad vsemi dogajanji v njej. Svoje po pogodbi z državo določene dolžnosti pa je opravljal z vso prizadeto odgovornostjo.

prof. luigi bressani

konvencija

med španijo
in cesarstvom (avstrijo)
iz leta 1791
za dobavo živega srebra
iz c. k. idrijskega rudnika
ameriki
in španskim indijam
(= španski ameriki)

prevedel prof. m. brecelj

Leto 1791, v katerem je bila podpisana konvencija, je bilo eno najtežjih let za evropsko zgodovino. Utrditev francoskega revolucionarnega režima, njegove globoke spremembe na raznih pomembnih področjih političnega in družbenega, predvsem pa gospodarskega življenja Francije, so prešle državne meje in povzročile važne spremembe v politično-ekonomskih odnosih Evrope in Amerike.

Ukinitev privilegijev in trgovskih monopolov ter notranjih carin je dokončno likvidirala gospodarski merkantilni fevdalni red; vendar sta se v resnici ohranili zmerna carinska zaščita za državne izdelke in ekskluzivnost v trgovinski izmenjavi med matično deželo in kolonijami. Španija je imela še ogromen kolonialni imperij, ki je obsegal Mehiko v Severni Ameriki, vso Srednjo Ameriko in Južno Ameriko (razen portugalske Brazilije), pa še manjše, vendar pomembne posesti v Aziji in Afriki. Najvažnejša in najbogatejša proizvoda, ki ju je pridobivala iz svojih ogromnih afriških ter azijskih posesti, sta bila predvsem srebro in zlato; živo srebro pa je bilo nujno potrebno za pridobivanje obeh dragocenih kovin, s katerima se lahko veže. Vse kaže, da konec XVIII. stoletja španski rudnik živega srebra v Almadenu ni bil kos proizvoditi tisto količino najčistejšega živega srebra, pripravnega za zlitino s srebrom in zlatom, ki je bila potrebna za izkoriščanje odgovarjajočih rudnikov v Ameriki in Španskih Indijah. Ta okolnost je prisilila Španijo, da si je skušala pridobiti idrijsko živo srebro za vsako ceno.

Teh nekaj zgoščenih uvodnih opomb se mi je zdelo potrebno, da bi razumeli veliki gospodarski in politični pomen konvencije, podpisane novembra 1791 med diplomatskimi predstavniki Karla IV. Burbonskega, kralja Španij, in predstavniki cesarja Leopolda II. Habsburškega za dobavo živega srebra iz c.k. idrijskega rudnika Ameriki in Španskim Indijam.

Veljavnost konvencije je bila najprej določena na 6 let in bila potem ob njeni zapadlosti natihoma podaljšana; na ta način je ostala v veljavi po skupnem sporazumu med obema pogodbenima silama vse do leta 1803. Z njo se je cesar Leopold II. Habsburški zavezal, da bo španskemu kralju Karlu IV. dobavil vsako leto 6000 stotov dunajske teže čistega in najboljšega živega srebra, poleg tega pa še nadaljnjih vsaj 4000 stotov na leto v primeru, da bi bila izkopenina rude bogata, in to s prednostjo pred katerim koli drugim tujim kupcem. Ta klavzula je zelo važna, ker nam prikazuje izredni interes Španije, da bi bila edini tuji kupec idrijskega živega srebra. Z drugo klavzulo je prišlo do pogodbe, da bo živo srebro pakirano „z največjo skrbnostjo in natančnostjo“ v posodah, „ki bodo vse enake teže“ in natovorjeno, franko stroškov in rizika, na ladje kraljevske španske mornarice, ki so s tem namenom nalašč prišle iz Cadiza v Trst. Španija pa bo idrijsko živo srebro plačala, takoj ko ga ji bodo pristojne cesarske oblasti izročile in sicer v višini 109,15 forintov za stot, plačljivih v „pesos fuertes“ (uros), se pravi v srebrnem denarju z vrednostjo po 5 pezet ali v palicah (zlatih ingotih). Španski kralj se je po izjavah opolnomočenca, pooblaščenega za podpis dokumenta v njegovem imenu, slovesno obvezal, da bo idrijsko živo srebro uporabljal izključno le za svoje rudnike v Ameriki in Indijah (= Španski Ameriki) in da ne bo dovolil, da bi to bilo pod kakršnokoli pretvezo prodano ali porabljeno, tudi v najmanjši količini ne, v matični deželi. Za izvršitev in praktično izvedbo te špansko-cesarske (avstrijske) pogodbe je bil s pooblaščenimi pismi, datiranimi v Madridu 28. 12. 1791, ponovno odprt španski konzulat v Trstu (ki je že deloval v letih od 1753 do 1762) in za „konzula ter komisarja za izvoz idrijskega živega srebra v Trstu“ imenovan vitez don Carlos Alejandro de Lellis. Z istim pooblastilnim pismom pa je bil razrešen tega posla neapeljski konzul v

Trstu Giambattista Orlandi, ki je v času, ko je bil konzulat zaprt, skrbel za španske interese v Trstu.

Špansko-cesarska (avstrijska) konvencija iz leta 1791 za idrijsko živo srebro, sklenjena med obema vladama po dolgih pogajanjih, ki so trajala skoraj pet let, je pravzaprav nadomestila že neko prejšnjo privatno, za Španijo neugodno pogodbo, ki jo je bil sklenil grof Paolo de Greppi, generalni avstrijski konzul v Cadizu in lastnik slavne milanske trgovske hiše Greppi, Marliani and C. Na podlagi te pogodbe privatnega značaja in torej le poluradne, poleg tega že zapadle in zdaj anulirane s špansko-cesarsko (avstrijsko) pogodbo, sta prvi dve pošiljki idrijskega živega srebra za Španijo odšli iz Trsta že avgusta 1785 s tržaškimi vojnimi ladjami. Izrecno o tej dobavi piše Mohorič na str. 160 svoje Zgodovine idrijskega rudnika, ker obravnava in analizira posledice, ki jih je ta dobava imela za proizvodnjo in zaposlovanje delavcev.

Špansko-cesarska (avstrijska) pogodba za nakup in prevoz idrijskega živega srebra španskim rudnikom v Ameriki in ndijah (= Španski Ameriki) je vrgla Trstu ogromne zasluge: do leta 1803, dokler je bila pogodba v veljavi, so prihajale v tržaško luko vsaj dvakrat na leto pomorske eskadre „njenega katoliškega veličanstva“, polne doblonov ali zlatih palic, da bi v zameno natovorile dragoceno kovino. Vrhu tega so tržaške in španske jadrnice zaradi podjetnosti in pobud polnega, vrlega konzula de Lellis vozile v španske luke žito, les in najbolj raznovrstne proizvode cesarstva ter celo veliko količino orožja in municije. Povrhu tega se je z idrijskim srebrom prenesla na španski dvor v Madrid in Barcelono cvetoča industrija rožnih žganj, ki je bila ena najbolj izbranih industrijskih dejavnosti Trsta v osemnajstem stoletju, pa tudi izdelovanje zadrškega maraskina.

Osservatore Triestino, časnik, ki je tedaj izhajal v Trstu, je z velikim poudarkom



najavljaj prihod španskih ladij. Tako je na primer v svoji 38. številki z dne 7. maja 1792 v prvem stolpcu prinesel naslednjo novico z Dunaja: „Tukajšnjemu vrhovnemu sodnemu dvoru je bil najavljen odhov dveh španskih fregat iz Kartagene, vsake s 40 topovi, da bi naložili živo srebro c.k. idrijskega rudnika. Iz naslednjih številčk časnika izvemo, „da sta dve fregati, ki prinašata 221600 pesos duros“, razporejenih v 37 zabojev in 111 vreč, za plačilo prve dobave idrijskega živega srebra, prišli v Trst 30. maja 1792, odnosno 2. junija 1792.

Dve „Urcas de la Real Armada de Espana“ sta bili „Santa Paula“, ki ji je poveljeval kapitan fregate Don Santiago de Frisarri, in „La Presentacion“, ki ji je poveljeval tenente de navio Don Antonio de la Torre. Ko sta ladji prišli v luško sidrišče, je bilo s Sante Paule izstreljenih 11 topovskih salv, z gradu pa ji je odgovorilo prav tolikšno število salv, kakor je bilo izrecno dogovorjeno med tržaškim gubernatorjem grofom Pompeom Brigidom de Bresoviz in „pooblaščenim konzulom za izvoz idrijskega živega srebra“ de Lellisom. Konzul de Lellis se je še tistega popoldneva podvizal, da je predstavil poveljnika in vse oficirje gubernatorju Brigidu „y demas personas principales del pais“ (= in vrh tega vodilnim osebnostim dežele) in vsi so bili sprejeti z „mayor distinction“ (= največjimi častmi) (kakor piše de Lellis v svojem dnevniku). Naslednjega dne, 31. maja 1792, se je celotna španska posadka udeležila kosila, ki ga je priredil Brigido. Ta se je še isti večer povzpел na „Santo Paulo“, da bi vrnil obisk. Casti, ki so mu bile izkazane, so bile enako pomembne.

Varnostno in nadzorno službo nad prevozom posod, ki so vsebovale dragoceni tovor, iz Idrije v Trst je vnaprej pripravil c.k. ravnatelj tržaške policije baron Pittoni s svojim kolegom Vojvodine Kranjske v Ljubljani. V dnevih po prihodu živega srebra je intendant Ignacij Kaschnitz de Winburg iz

k. skrbništva za potrošnja in špedicijo bakrenih posod po špedicionerju Ignaciju Eclu poskrbel, da so „brez carine“ natovorili na ladji 3400 zaboječkov, ki so vsebovali „5100 stotov kastiljske teže“, oziroma 4194 5/4 stotov čiste dunajske teže. Ko so bile vse operacije nakladanja končane in sta ladji izmenjali pozdrave ter si izkazali časti, sta dvignili sidro in sicer 27. junija 1792. Temu prvemu prihodu ladij španske vojaške mornarice so sledili še drugi v naslednjih letih, vendar manj pogosti zaradi leta 1793 ustanovljene prve vojne koalicije proti Franciji in njenih posledic tudi za trgovsko politiko neutralnih držav, med katerimi je bila tudi Španija.

Vsak prihod španskih ladij je pomenil za tržaško gospodarsko in javno življenje poseben dogodek. Napoleonov general Desaix, ki je obiskal Trst v času prve francoske zasedbe mesta ob koncu pučnega in zabavnega potovanja, je zaupal dnevniku naslednji čudovit opis prisotnosti treh španskih vojaških ladij v luki, ki so prišle natovarjat idrijsko živo srebro: „V Trstu sem videl tri španske vojne ladje, ki so prišle pred vojno napovedjo, da bi natovorile idrijsko živo srebro, in so ostale v luki iz bojazni, da bi jih ne zajeli Angleži. Njihov tovor znaša 5.000.000 Lir, to je vrednost plačane cene za živo srebro. Ladje so stare in služijo vse za prevažanje idrijskega živega srebra iz Trsta v Španijo in od tam v Ameriko. Ni je lepše stvari kakor pogled na te ladje z njihovimi zastavami in znamenji vseh vrst. Zastava španske kraljevine je rdeča in rumena, in mnogo teh zastav je plapolalo, postavljenih na različnih mestih po ladjah. Vsak dan, tako zjutraj kakor zvečer, naznanjajo španske ladje s strelji iz topa budnico in mirozov.“(3)

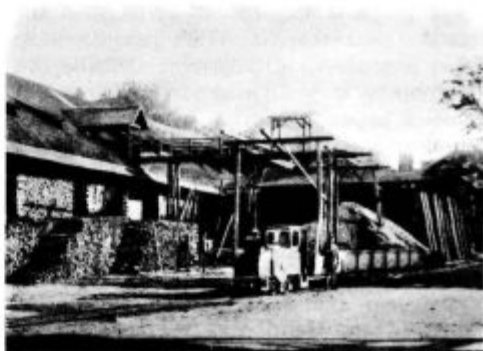
In kakor se vedno dogaja v gospodarskih odnosih med ljudmi, se je dovoljenemu trgovanju pridružilo tudi nedovoljeno tihotapstvo in izvoz valute. Ne smemo pozabiti, da so prihajale španske vojne ladje polne

doblonov in zlatih palic, ker se je plačilo živega srebra vršilo na samih ladjah.

V nekem pismu policijskega direktorja barona Pietra Antonia Pittonija, človeka brez predsodkov, grofu Zinzendorfu, in sicer z dne 7. oktobra 1794, lahko beremo, kakor sledi: „Špansko ladjevje je že razpelo jadra



Prva rudniška lokomotiva iz leta 1906



Žgalnica – notranje dvorišče

za odhod. Razen živega srebra, ki ga je naložilo, je pustilo v Trstu mnogo denarja. Od zadnjega mornarskega vajenca do komandanta so vsi španski mornarji nakupili veliko cenenega blaga, očitno zato, da bi ga v Španiji tihotapsko prodajali. Pustili so nam mnogo srebrnih piastrov, mnogo sifilisa in v

okras celo neke nove zvrsti." Opozoriti je treba tu na datum pisma: medtem ko je revolucija divjala v Franciji na najbolj tragičen in krut način (bila je to doba terorja), je bilo življenje v Trstu zaradi idrijskega živega srebra lahkomišelnost, vladala je naku-povalna mrzlica, zakonita in protizakonita, in ljudje so nenavadno bogateli.

Bližanje zadnjega termina diplomatske konvencije med Španijo in Cesarstvom (Avstrijo) in težke gospodarske posledice, ki jih je povzročila prva francoska zasedba Idrije in Trsta 1797, so napravile konec tej za obe mesti izredno bogati dobi.

Nedvomno je iz tega največje koristi odnesel Trst, ki je zaradi idrijskega živega srebra razširil svoj pomen trgovskega emporija.

Toda tudi Idrija bi bila imela večji dobiček, če bi se bila v tem času dela pri razširitvi jame in uvedbi modernejše tehnike izkoriščanja rude (o katerih govori tudi Mohorič) še bolj razvila. Konvenciji, Grep-pijeva privatna iz 1785 in javna špansko-cesarska (avstrijska) iz 1791, sta na vsak način pospeševali priseljevanje delovne sile in tehnikov iz industrijsko najbolj razvitih predelov cesarstva v Idrijo. Ti so se pridružili neprekosljivim domačim mojstrom-strokovnjakom, saj je v Idriji rudarski poklic skozi stoletja prehajal iz roda v rod.

Toda dve kasnejši francoski zasedbi v letih 1805 in 1809–1813, finančne spletke in škandali(5), ki jih je idrijsko bogastvo pospeševalo (samo pomislimo na vojvodo dubrovniškega Marmonta), vse to je zaustavilo gospodarski in družbeni razvoj rudnika in njegovega območja.

OPOMBE IN BIBLIOGRAFSKI PODATKI

(1) Don Carlos Alejandro de Lellis (rojen v Teramo 1749, umrl na službeni dolžnosti v Trstu 1. januarja 1832 v najbolj bedni revščini) je skupaj

s policijskim ravnateljem Pittonijem ena najbolj zanimivih osebnosti prosvetljenstva. Njegova uradna poročila, pisma in spomini so dragocen vir za spoznavanje te dobe. Prim. Archeografo Triestine Serie IV Volume X–XI (LIX – LX celotne zbirke) 1946.

(2) Lowenthal Geschichte der Stadt Triest vol. II str. 14.

(3) Archeografo Triestine Serie IV Volume VIII–IX (LVII–LVIII celotne zbirke) str. 405.

(4) Baron Pietro Antonio Pittoni, c.k. policijski ravnatelj, je najbolj značilna osebnost tržaškega osemnajstega stoletja. Rodil se je v Gradišču ob Soči (Gradišca) leta 1730 v revni družini. 23-leten je prišel v Trst, da bi praktical pri c.k. nadzorništvu, nato pa je bil premeščen k namestništvu v Senj, leta 1762 se je vrnil k policijski komisiji in dobrodelnim ustanovam. Leta 1766 je napredoval do policijskega ravnatelja. Zadnja desetletja je živel, ukvarjač se z vsemi in vsem. Bil je predstavnik najnaprednejših in najmodernejših idej. Veliko prijateljstvo ga je vezalo na Giacoma Casanovo, na francoskega konzula Bertranda, na Castija, na guvernerja Zinzendorfa. Temu je po svojem odhodu iz mesta v času od marca 1782 do avgusta 1801 napisal vrsto pism v francoščini, ki je polna leksikalnih nepravilnosti in slovničnih spodrslijajev ter narečnih oblik. Več kot 300 je teh pism in so ohranjena med papirji zapuščine Zinzendorf (fasc. 181–182) v Dunajskem dvornem in državnem arhivu. Objavil ter opremil s komentarjem jih je Attilio Tamaro v obsežnem, skoraj 500 strani obsegajočem zvezku v Archeografo Triestino Serie IV Volume V – VI (LIV–LV zbirke) 1942–43.

(5) Auguste Vieesse du Marmont, vojvoda dubrovniški, francoski maršal, slovi v zgodovini kot eden najbolj izobraženih, junaških in sijajnih Napoleonovih generalov, kot Napoleonov izdajalec in dobronik. Rodil se je v Chatillon–sur–Seine leta 1774 v patricijski kmečki družini. Doletela ga je sreča, da je v času, ko je študiral na vojaški akademiji v Dijonu, čisto slučajno spoznal artilerijskega oficirja Bonaparteja. (Ta je bil v garniziji v Auxonne in je večkrat hodil na sprehod v Dijon). Spet sta se srečala pri znamenitem obleganju Toulona leta 1793 in ker ga je prevzel Napoleonov čar, je bil slednjemu posebno vdan in je zato izredno naglo napredoval. S 30. letom je bil že general armadnega zbora. V bitki leta 1805 (III. koalicijska) je Marmont poveljeval II. armadnemu zboru. Vojaški dogodki so ga odrezali od „sončnega“ dneva v Austerlitzu (Slavkovem) in od možnosti, da bi si na bojnem polju zaslužil

maršlasko palico, po kateri je, pa čeprav šele tridesetleten, že hrepenel z vročo ambicijo. V Italijo je bil poslan pod vodstvom podkralja Eugena de Beauharnaisa. Ko so prišle francoske čete v Idrijo, je na svojo pest prodal živo srebro, ki ga je bil našel v skladiščih, in si tako krivično prislužil 325.000 lir, katere pa mu je Napoleon ukazal takoj vrniti. Ko piše podkralju, Napoleon tako komentira škandalozni dogodek v Idriji: „Sramotno je, da se general okoristi s sovražnikovim denarjem, še posebej takrat, ko so čete, ki so pod njegovim vodstvom, brez plače.“ Že nekaj mesecev namreč niso vojaki II. armadnega zbora zaradi razmer, v katerih se je znašla francoska državna blagajna, prejemali vojaške plače. V svojih „Memoires“ (Spominih) Marmont izjavlja, da mu

je Napoleon očital, češ, zakaj ni izkoristil prilike pri obleganju Pavie, da bi se polastil denarja, ki so ga hranili v blagajni davčnega urada. Znano je, da je Napoleon širokogrudno obdaroval svoje oficirje, da pa ni nikdar odobral prilaščanja denarja, ki si ga je nekdo na svojo pest prisvojil, temveč je take pojave trdo zatiral. Zato lahko predpostavljamo, da si je Marmont kar na lepem izmislil podrobnost v zvezi z Napoleonovim očitkom, da bi tako ustvaril neko opravičilo sebi za malo častno epizodo prodaje idrijskega živega srebra in s tem zvezano osebno obogatitev.

Prim. Arko, Zgodovina Idrije, str. 22–33; Mohorič, Rudnik živega srebra v Idriji, str. 171–174; Marmont, Memoires; De l'Esprit des Institutions Militaires.

mr. ph. uroš rupreht
apotekarska služba
v IX. korpusu

S stalno krepitvijo enot IX. korpusa in zaradi vse močnejših in intenzivnejših vojaških operacij je bilo nujno, da se tudi oskrba operativnih enot ter stacionarnih in premičnih bolnic temu primerno organizira in prilagodi. Potrebno je bilo organizirati stalni in zadostni dotok sanitetnega materiala, ga uskladiščiti na varnih, vendar tudi v času borb dostopnih mestih ter organizirati njegovo ekspeditivno distribucijo. V ta namen so bile organizirane tri stalne postojanke in sicer terenska apoteka TA „Jug“, TA „Sever“ in centralna lekarna „Nevenka“. Da so bile te postojanke poleg bolnic najbolj konspirativne, je razumljivo.

Ta „Jug“ je ustanovila tov. Tatjana Mena. Bila je to lesena baraka pod vrhom Čavna na jugovzhodni strani, prikrita z grmičevjem in borovci v velikosti 3 x 3 kvadratne metre. Naloga te postojanke je bila oskrba vseh enot XXX. divizije s sanitetnim materialom ter organizacija poti za dovoz materiala iz Trsta in Gorice preko Krasa oziroma Vipavske doline. V začetku oktobra 1944 je prevzel vodstvo postojanke tov. Mirko Kmet. V pomoč so mu bili trije kurirji in sicer tov. Šajne, Krkoč in Angel. Javka za to postojanko je bila v hiši tov. Štefana in njegove žene Julke, eni izmed redkih nepožganih hiš na Predmeji. Tov. Julka je bila požrtvovalna kuharica, ki je vedno rada delila vse dobro in hudo s partizani in bila prava partizanska mama. Tov. Štefan, težak invalid, je pridno delal v partizanski čevljarški delavnici, le v hajkah se je rad „izgubil“ in tako je eno od nešteti sovražnih ofenziv moral preživeti v krušni peči svoje hiše, ki je bila tri dni polna Nemcev, Italijanov, četnikov in belogardistov.

Legi postojanke pod Čavnomo je bila strateško dokaj neugodna, zlasti ker ni bila dostopna v času borb na cesti Ajdovščina—Predmeja—Čepovan. Iz teh razlogov je tov. Mirko v novembru 1944 opustil omenjeno postojanko ter zgradil na kraškem terenu med Predmejo in Kozjimi stenami novo. Ta

postojanka je ležala v kraški udrtnini, bila prostornejša od prejšnje, saj je merila 3 x 5 m in je bila sijajno zamaskirana. Na strehi je bilo nasajeno grmičevje in smreka, okolica pa založena s skalami in mahom. Dohod do nje je vodil preko drevja in skalnatih robov, ki so bili tudi v snegu vedno goli in tako je bila postojanka vedno brez sledi dostopna. Nekaj mesecev za njo je bila na istem terenu, 1 km od nje, postavljena druga, nekoliko manjša postojanka, ki je služila predvsem kot shramba obvezilnih in dezinfekcijskih sredstev. Stala je prav tako v kraški udrtnini in je bila zamaskirana na enak način. Iz teh novih postojank je bilo možno tudi med borbami, ki so divjale na Predmeji vse pogosteje, nemoteno oskrbovati enote in kirurško ekipo.

Kot že omenjeno, je bila dolžnost te lekarne, da vzdržuje stalne poti za dobavo dragocenega sanitetnega materiala iz Trsta in Gorice. Material iz Trsta je prihajal preko široko razpredene mreže zaupnikov in kurirjev do Goč v zgornji Vipavski dolini, kjer je vse te kurirske niti držal v rokah tov. Mesesnel Stanko ali po partizansko Matjaž, s svojimi tremi hčerami. Do njega so redko prihajali kurirji s TA „Jug“ in sami ali s pomočjo operativnih enot transportirali dragoceni material preko ceste Ajdovščina–Vipava dalje na Predmejo. Smer transporta je bilo treba pogosto spreminjati, ker je sovražnik na južni meji svobodnega ozemlja postavljaj vse bolj pogosto močne zasede. Tako sta nekoč tov. Šajne in Krkoč padla pri vasi Kamenje pod Čavnom v sovražno zasedo. Obema se je posrečilo uiti, čeprav je bil tov. Krkoč težje ranjen skozi pljuča. Pred koncem leta 1944 je bil dodeljen postojanki še Velikonja Julij. Ta je šele malo prej prišel v partizane in tovariši mu niso kaj dosti zaupali, zato mu tudi niso pokazali velike postojanke. To nezaupanje se je kmalu pokazalo za upravičeno. Ob prehodu v Vipavsko dolino, v bližini Ajdovščine, so tov. Angela in Velikonja zajeli belogardisti. Tov. Angelu se je posrečilo, da je pobegnil

prav iz Ajdovščine, medtem ko je Velikonja pristopil k belogardistom. To je bil edini primer izdaje, ki smo ga zabeležili med kadrom lekarniških postojank od njihove ustanovitve pa do zmage.

Sanitetni material iz Gorice je prihajal predvsem preko lekarn v Vipavi in Ajdovščini, kjer sta bila naša agilna sodelavca tov. mr. ph. Jamšek Marija, lastnica lekarne v Vipavi, ter tov. mr. ph. Ščuka Slavko, provizor lekarne v Ajdovščini. Stalna zveza s tov. Ščuko je bila vzpostavljena predvsem s pomočjo mladine in AFŽ. Tov. Ščuka je izdajal zdravila na recepte s posebno oznako, ki jih je pošiljala TA „Jug“.

V novembru 1944 je bil okupator pregnan iz vse Vipavske doline. Ob tej priliki smo se odločili za rekvizicijo lekarne v Ajdovščini; ta je bila last fašista Simonittija, ki je pred nami pobegnil v Gorico. Tov. Ščuka, provizor te lekarne, jo je v kratkem času mojstrsko zapakiral v zaboje, ki smo jih s kamioni prepeljali do Predmeje, od tam pa dalje preko Lokev in Čepovana do Spodnje Trebuše. Kako je potekal ta transport, bom povedal pri opisu dela centralne lekarne. Tov. mr. Slavko, invalid iz prve svetovne vojne, se je odzval našemu vabilu ter prevzel vodstvo centralne lekarne „Nevenka“.

Ko smo zvedeli za izdajo kurirja Velikonje Jurija, smo dobili tudi obvestilo, da se pripravlja velika sovražna ofenziva. Sklenili smo, da bomo iz previdnosti evakuirali ves material iz obeh postojank TA „Jug“ v centralno lekarno. To delo smo z velikim naporom tudi opravili ter prenesli ves material preko Kozjih sten, Mrzle rupe in Gačnika v centralno lekarno, ki je bila v strmem področju nekako na pol poti med Gačnikom in Spodnjo Trebušo. Po večtedenski ofenzivi je bil okupator prisiljen k umiku, mi pa smo se zopet vrnili na Predmejo, kjer smo ugotovili, da je večja postojanka ostala nepoškodovana, manjšo pa je okupator odkril in požgal. Pri pregledu pogorišča smo v njem našli napol zoglenelo

truplo partizana, oblečenega v hlače in pulover mr. Mirka, in tedaj smo ga prvič pokopali. Čez nekaj dni se je tov. Mirko živ in zdrav zopet pojavil. Po ponovni preiskavi smo ugotovili, da je med ofenzivo neki partizan slučajno prišel v bunker, se v njem skrnil ter se oblekel v Mirkovo obleko. Po sledeh tega partizana je okupator našel postojanko. Odtlej TA „Jug“ ni več služila kot lekarna za oskrbo enot, pač pa do končne zmage le še kot prehodna točka za transport sanitetnega materiala v CA „Nevenko“. TA „Sever“ je bila formirana v začetku leta. Njen ustanovitelj je bil Ivan Toporiš. Postojanka je bila postavljena na pobočju strmega, z malimi gostimi smrekami poraslega hriba v bližni Davče v Zgornji Selški dolini. Pomočnika sta bila dva kurirja, po rodu s Primorske, vendar se njunih imen žal ne spominjam. Javka za to postojanko je bila v Davči pri Robovcu. Ta lekarna je oskrbovala predvsem enoto XXXI. divizije, istočasno pa je skrbela za dotok sanitetnega materiala, zbranega na Gorenjskem, predvsem iz lekarne Rauh in Šavnik v Kranju. Sanitetni material pa je prihajal tudi iz Št. Vida ob Glini na Koroškem ter Dunaja, enkrat pa smo dobili pošiljko celo iz Prage. Ves material se je zbiral v Kropi, od koder smo ga transportirali proti Davči. V začetku leta 1945 je pri takem transportu tov. Toporiš z obema svojima kurirjema padel pri Lajšah med Koprivnikom in Gorjušami v zasedo belih. Vse tri so belogardisti ubili.

Po tej izgubi je prevzela vodstvo lekarne tov. Alenka, v pomoč pa ji je bila Anica. Javka lekarne se je preselila od Robovca k Ocvirku. Iz XXXI. divizije smo dobili dva tovariša za kurirja. Tov. Zora Papler pa je skrbela, da je bilo vsak dan kaj toplega v loncu. Alenka se je kmalu lotila gradnje nove postojanke, ker prva prostorninsko ni več zadoščala. Druga postojanka je stala na nasprotni strani istega hriba ter je bila urejena tako, da se je v njej lahko laboriralo in receptiralo. V začetku decembra 1944. je

prišel iz centralne apoteke „Nevenka“ tov. mr. Oblak Jože, je pa že konec istega meseca odšel po nalogu Glavnega poveljstva na VII. Korpus. Obe postojanki sta ostali do konca vojne neodkriti ter sta odlično opravljali svojo funkcijo. V eni od obeh postojank je preživel zadnje okupatorjevo ofenzivo profesor graške univerze dr. Gayer Romuald s svojo ženo. Pribežala sta pred nacisti iz Avstrije in ju je komanda področja poslala tik pred ofenzivo na javko TA „Sever“. Ker se skoraj nista mogla premikati, so ju spravili v postojanko ter ju ponoči oskrbovali s hrano, čeprav je bila le kakih 50 m od postojanke stalna nemška zaseda.

Prvo postojanko centralne lekarne je formaliral tov. mr. Priveršek Tone.

Postojanka je stala na strmem desnem pobočju gorskega potoka Gačnika, nekako na sredi med Spodnjo Trebušo in zaselkom Gačnikom. To je bilo ozemlje, na katero vse do poslednje ofenzive marca 1945 ni stopila okupatorjeva noga. Pot do postojanke je bila izpeljana na osnovi znanih principov konspiracije. Od krožne steze, ki je vodila v višinski razliki kakih 30 m nad postojanko, se je bilo potrebno spustiti kakih 6–10 m po slapu, ki se je stekal v Gačnik, nato izstopiti iz njega na desno stran, se spustiti v serpentinah še kakih 25 m nižje in tu je med gostim grmovjem stala prva postojanka v velikosti kakih 6 x 4 m ter visoka kakih 2,5 m. Ta stavba je bila dobro urejeno skladišče zdravil ter obvezilnega materiala in je imela vse potrebne police, mize in osnovni lekarniški pribor. Javka za to postojanko je bila pri Janezu Janu v Sp. Trebuši št. 41. Ta hiša leži dobrih 150 m višinske razlike nad Sp. Trebušo in od tu so prihajali kurirji iz naših bolnic „Pavle“ in „Franje“ ter vseh večjih operativnih enot. Tu so oddajali svoja naročila, ki smo jih skrbno pregledali, deloma popravili z ozirom na obstoječe zaloge in asortiment, ter jih nato po kurirju poslali v postojanko. Do prihoda tov. Ščuke je vodila lekarno tov. Lenka, ki je po smrti

tov. Toporiša vodila TA „Sever“. Kurirji, ki so prinašali sanitetni material od postojanke do javke, so bili Lojze Mrhar, Tone iz Črnomlja, Franci in Cerkna, Janez Jan in Ludvik. V jeseni 1944 je prišla še tov. Mica, ki je redno pomagala Lenki in tov. mr. Oblak Jože, ki pa je kmalu odšel na TA „Sever“. Omenjeni tovariši so vzdrževali stalne tedenske zveze s postojanko TA „Jug“ in TA „Sever“ ter do njih prinašali sanitetni material, ki je prispel v centralno lekarno. Kmalu pa se je pokazalo, da postojanka prostorsko ne zadošča več, pa tudi potreba po dobro urejenem laboratoriju je postajala iz dneva v dan večja. Zato smo se odločili, da v neposredni bližini zgradimo še eno postojanko, ki naj bi služila za laboratorij in stanovanjski prostor, kajti zaradi vedno večjega pritiska okupatorja smo morali računati na eventualno možnost umika javke pri Janezu. Z vso energijo smo se lotili dela in uspeli, da smo novo postojanko popolnoma dokončali pred nastopom jesenskega deževja in zime. Njena gradnja ni bila enostavna. Že sam transport materiala po poti, ki sem jo opisal, ni bila malenkost. Po več ur daleč smo morali nositi ves gradbeni material in opremo, med katero je bil tudi cca 250 kg težak štedilnik, ki smo ga privlekli prav do Spodnje Idrije. Ker nas je prehitel prvi sneg, smo ga morali transportirati po glavni cesti od Sp. Trebuše proti Gačniku do požgane hiše, nazvane stote, od tam pa smo ga prenesli do izvira spodnjega studenca, od koder smo ga po vrveh spuščali po sredini slapa prav do postojanke. Ko je zapadel sneg, smo pot preko vsega slapa do izvira uporabili kot edini izhod iz postojanke. Le tako je bila lahko ohranjena nujno potrebna konspiracija za tako važno postojanko. Postojanka je bila dokaj prostorna, cca 6 x 5 m, levo od vhoda je bil laboratorij, v katerem so izdelovali vse potrebne galenske preparate kakor tudi sterilne raztopine, med njimi predvsem fiziološko rastopino in glukozo, ki smo je rabili

vedno več. Nekako v sredini je stal štedilnik, desno od njega pogradi v enem nadstropju, desno od laboratorija, cca 1 m višje, pa je bil nekak pisarniški prostor, kjer smo hranili ves arhiv, literaturo in pisalni stroj. Omenil sem že, da smo — ko smo novembra 1944 zavzeli Vipavsko dolino — rekvirirali celotno lekarno fašista Simonitje iz Ajdovščine ter jo odpeljali preko Predmeje in Čepovana proti Spodnji Trebuši. To je bilo nekako istočasno, kot se je začela močna decembrska sovražna ofenziva. Transport na kamionih je spremljal en sam kurir, ostali smo ostali še na sektorju Predmeja z nalogo, da čimbolj izkoristimo ugodno vojaško situacijo za nove dobave materiala. Kot že rečeno, nas je sovražna ofenziva prehitela in morali smo se umakniti preko Kozjih sten proti Mali rupi. Najbolj nas je skrbela usoda transportiranega materiala. Vsi smo bili nekako prepričani, da je padel v roke Nemcev in Italijanov. Ker pa smo hoteli čimprej ugotoviti, kaj se je zgodilo s tem transportom, smo se prebili do Spodnje Trebuše, ki je bila tedaj še v rokah okupatorja. V prvem mraku smo se spuščali v dolino, kmalu pa smo opazili, da gredo v hrib na več mestih velike in majhne postave. Skočili smo v prvi pripravi zaklon, pripravljene na strel, toda kaj je bilo. Otroci in ženske, stari in mladi so se pomikali v hrib, noseč na ramah vreče, nahrbtnike in zaboje. Kmalu smo zagledali med njimi našega kurirja, ki je srečno pripeljal ves inventar lekarne iz Ajdovščine do Sp. Trebuše ter prispel tja skoraj istočasno kot nemški in italijanski fašisti. S pomočjo vsega prebivalstva so dragoceni tovor poskrili in zakopali v razna smetišča in bunkerje, ki so jih imeli prebivalci Sp. Trebuše vedno pripravljene. Ob prvi priliki pa so sami naložili tovor na hrbe in ga odnesli na našo javko k Janezu. Že naslednjega dne je bila vsa oprema in material v prostorih centralne lekarne. Laboratorij pa je postal tako izpopolnjen in urejen, da bi bil še danes v ponos marsikateri lekarni. Mislim, da je tudi ta dogodek eden

izmed mnogih ki zgovorno pričajo, da sta naše ljudstvo in armada eno. Prve dni januarja 1945. so odšli po nalogu Sanitetnega oddelka Glavnega poveljstva na VII Korpus tovariši Priveršek Ton, Oblak Jože in kurir Tone.

V drugi polovici leta 1944, še bolj pa v letu 1945, so začeli tudi zavezniki pošiljati sanitetni material. Metali so ga skupno z ostalo opremo običajno na Čepovanu oziroma v Cerknem. Pomoč je imela svojo bistveno vrednost predvsem v sulfamidnih preparatih in etru za narkozo, ki nam ga je nekaj časa občutno primanjkovalo. V celoti pa je ta pomoč krila le neznatni del potreb, ki so rastle z vse intenzivnejšimi in večjimi vojaškimi operacijami. V začetku leta 1945. smo pri Cerknem sprejeli največjo pošiljko sanitetnega zavezniškega materiala. Vrgli so nam eter, ki smo ga tako težko pričakovali. Vseh kontejnerjev je bilo za dva zvrhana kamiona in pripeljali smo jih iz Cerkna prav do Sp. Trebuše, do hiše št. 45. Tu pa nas je ustavila patrolja Gradnikove brigade in nam povedala, da so Nemci prodrli do Čepovana, njihove patrolje pa so prišle že prav do mostu, ki je le kakih 200 m oddaljen od nas. Vsa brigada je bila že na položajih, na hribu, južno od Spodnje Trebuše. Poveljstvo brigade se je naselilo v Janežovi hiši, kjer je bila javna centralna lekarna. Tako smo torej pripeljali dragocen in težko pričakovan material na „ozemlje od nikogar“. Vsak čas smo lahko pričakovali nemški sunek v Spodnjo Trebušo, zato je bilo treba hitro nekaj ukreniti. Materiala je bilo preveč, da bi ga lahko varno poskrili v Spodnji Trebuši, sicer pa smo ga takoj rabili in je ta varianta odpadla. Sreča v tej situaciji je bila, da smo ta material pripeljali tik pred nočjo, Nemci pa si ponoči niso upali dalje. Ni bilo drugega izhoda, kot da smo vse noč nosili po 40–70 kg težke kontejnerje v strmi breg med našimi in nemškimi položaji na južni strani Sp. Trebuše v zasilni bunker v neki kraški jami v bližini naše javke pri Janezu.

Kdor pozna teren in ve, kako težko je prenašati material v blesteči svetlobi stalno švigajočih raket v prostoru med dvema frontama, bo vedel, koliko napora in požrtvovalnosti je bilo treba za rešitev dragocelega materiala. Tik pred zoro so bili zadnji kontejnerji v bunkerju, Nemci pa so začeli prodirati v izpraznjeno Spodnjo Trebušo. V zasilnem bunkerju je ves material srečno dočakal konec sovražne ofenzive, nato pa smo ga prenesli v centralno lekarno. Z vsakovrstnim materialom smo bili dobro založeni ter smo lahko vedno v celoti krili potrebe naših bolnic in operativnih enot. O takem stanju je bil obveščen tudi okupator, kakor je to odkrila naša obveščevalna služba. Neki njegov časopis je celo prinesel vest, da je glavna partizanska lekarna in skladišče zdravil na Vojskem. Zaradi teh obvestil smo se odločili, da velik del materiala prenesemo v podzemeljske bunkerje, ki smo se jih odločili zgraditi, da bi rešili najvažnejši material, če bi okupatorju le uspelo odkriti postojanko. Prvi bunker smo zgradili v sami steni nad Gačnikom, nekaj sto metrov od postojanke. Naravno udrtino v stei smo razširili in izkopali v velikosti 3 x 3 kvadratne metre in v višino 2 m. Uredili smo odtok vode, vse obložili z deskami ter pokrili s kamenjem, vresjem in mahom. Ta bunker smo do vrha napolnili z obvezilnim materialom, vato, etrom za narkozo in sulfamidskimi preparati ter instrumentarijem. Drugi bunker smo zgradili v sami krožni poti, ki je vodila nad postojanko. V pot smo izkopali 5 m dolgo, 1 m široko in 3 m dolgo globoko jamo, iz katere dna smo zabili na vsakem koncu jame po eno železno cev, ki sta vodili do površja strmega brega in sta služili za odtok vode. Na dnu jame smo naredili lesen podstavek, nanj pa smo v dveh vrstah naložili kontejnerje, polne najvažnejših zdravil, instrumentov in obvezilnega materiala, ter jamo zopet zasuli in uredili pot, da je bila kot prej.

Še ena ustanova je spadala v sestavo farmacevtske službe IX. Korpusa in sicer ortopedska delavnica, ki jo je z velikim uspehom vodil tov. Koser. Imela je 20–30 strokovnih delavcev ter kar lepo opremo za izdelovanje najrazličnejših ortopedskih pripomočkov, s katerimi je naredila neprecenljive usluge našim invalidom in ranjencem. Sedež te delavnice se je čisto menjal, bil pa je vedno v prostoru med Čepovanom, Lokovcem, Zgornjo in Spodnjo Trebušo in Gačnikom.

V začetku januarja 1945 smo se odločili, da postavimo še eno terensko lekarno na teritoriju preko Soče v Brdih. Za to nalogo je bila določena tov. Mica in jo je dobro opravila. Glavni namen te postojanke je bil organizirati dobavo sanitetnega materiala iz Furlanije. To se je tov. Mici v kratkem tudi posrečilo, žal pa ni bilo mogoče transportirati tega materiala v večjih količinah preko Soče, zato je z njim prvenstveno oskrbovala enote na desnem bregu Soče.

Vsaka divizija je imela tudi svojega lekarniškega referenta, ki je bil odgovoren za zadostno in pravočasno oskrbo vseh enot svoje divizije s sanitetnim materialom. To službo je opravljala v XXX. diviziji tov. Mila Žešlin, v XXXI. diviziji pa Tanja Sajovic, ki je v zadnji okupatorjevi ofenzivi padla v Poljanski dolini, kamor je bila poslana tik pred ofenzivo, da organizira nove zveze za dotok materiala z Gorenjske.

Vsa ta služba je bila organizacijsko povezana s sanitetnim odsekom IX. Korpusa, ki je imel v ta namen tudi svojega lekarniškega referenta.

Poslednja okupatorjeva ofenziva je imela namen za vsako ceno očistiti ozemlje IX. korpusa partizanske vojske in s tem zagotoviti varen umik Nemcem iz Italije in Istre. Bila je po številu okupatorjevih formacij in uporabljenih sredstev najmočnejša od vseh, kar so jih prestale enote IX. korpusa. Naše enote so se po odločilnem preboju nemškega obroča pri Vogalcah premikale po pobočju

hriba mimo Gačnika v smeri Spodnje Trebuše. Z glavnino naše vojske so se borili tudi delegati Glavnega poveljstva in CKKPS, ki so prišli do IX. korpusa tik pred začetkom velike sovražne ofenzive.

Po omenjenem preboju nemškega obroča so se omenjeni tovariši ustavili v bližini postojank centralne lekarne. Sem so prenesli tudi ranjenega šefa sovjetske misije pri poveljstvu IX. korpusa, podpolkovnika Ribačenka. Takoj, ko smo bili obveščeni, kje se omenjeni tovariši nahajajo, smo šli ponje, kar pa ni bilo enostavno, kajti sredi noči nisi vedel, ali boš naletel na partizane ali na nemške patrolje. No, srečno smo jih našli ter jih pripeljali proti drugi uri zjutraj do centralne lekarne. Prišli so tov. Boris Kraigher, Vida Tomšičeva, Tomo Brejc, dr. Bogdan Brecelj ter nekaj njihovih spremeljevalcev. Takoj ko se je zdanilo, je tov. dr. Bogdan operiral večkrat ranjenega podpolkovnika Ribačenka na tleh v laboratoriju centralne lekarne. Z asistenco pri operaciji tov. dr. Bogdan najbrž ni bil preveč zadovoljen, vendar mislim, da je glavno, da je kljub skrajno primitivnim pogojem operacija brezhibno uspela. Vojaška situacija je bila za nas dokaj nejasna. Patrolje, ki smo jih razposlali, so ugotovile, da v neposredni bližini krožijo močne patrolje Nemcev. Sklep je bil, da počakamo v postojankah, oziroma na položajih okoli njih. Dopoldne je nenadoma prišla do krožne poti nad postojanko nemška patrolja, ki je štela kakih 50 mož. Naenkrat so odjeknili strelji in Nemci so iz vsega avtomatskega orožja začeli streljati v dolino. Takoj pa smo opazili, da streljajo v slepo, kajti kolona se je med streljanjem pomikala po poti dalje. Sreča je bila še v tem, da so streljali samo z dum-dum naboji, katerih krogle so se razletavale na gostem grmovju pred obema postojankama. Situacija smo naglo in odločno presodili ter ne da bi se dogovorili, izdali v obeh postojankah isto povelje: Mirno! Če bi tedaj ne bilo pravočasno dano to povelje, bi se dogodki

zasukali drugače. Skoraj istočasno pa so začeli Nemci z vrhov nad levim bregom Gačnika in iz smeri Vojsko z vsem razpoložljivim orožjem obstreljevati pobočje in poti v smeri proti Spodnji Trebuši, kamor so se še vedno premikali deli naših enot. Ves dan trajajoči ogenj je povzročil velike požare na pobočjih desnega brega Gačnika, ki so bili zlasti ponoči videti prav pošastni.

Le ozkih pasov niso zajeli plameni in v enem od teh nezažganih pasov so bile tudi vse naše postojanke. Naslednji dan, oziroma ponoči, smo spravili podpolkovnika Ribičenka v bunker v steni, ki smo ga v ta namen odprli in toliko izpraznili, da smo vanj naložili ranjenega, nato pa smo ga zopet

zaprli. Sami smo se razvrstili po nasprotnem bregu tik pod vrhom, s katerega so Nemci skoraj neprestano sejali ogenj iz strojnic in brzostrelnih topov. Ponoči smo se zopet zbrali v postojankah centralne lekarne ter skuhami ali bolje rečeno pogreli v neslani vodi nekaj kosov mesa, jih pravično razdelili in z veliko slastjo pojedli. Kljub težki vojaški situaciji je bila morala na izredni višini. Neprecenljive vrednosti je bil v tej situaciji žepni sprejemni radijski aparat, ki ga je nosil s seboj tov. Boris Kraigher. Tudi ta sovražna ofenziva se je srečno končala: vse naše postojanke so ostale nepoškodovane in neodkrite. Naša armada pa je prešla v protinapad in 1. maja 1945 smo vkorakali v Trst.



Grablje

Ivan Lovro Kavčič en dan ujetnik bela khuna leta 1919

Konec vojne sem dočakal v mestu Vukovarju v Sremu ob koncu oktobra 1918. Izkrca sem se z avstrijske vojne ladje, patroljnega čolna „BARSCH 3“, ki je imel 36 mož posadke. Poslovil sem se od moštva in ladje, prepričan, da se ne bomo nikdar več videli. Ladja je odplula naprej do Dunaja. Niso pa pretekli niti 4 meseci, ko me je usoda ponovno pripeljala na isto ladjo: v novi Jugoslaviji v mesecu februarju 1919.

S to ladjo sem od 1. aprila 1918 dalje potoval od Turn Severina v Romuniji, kjer je bilo zimsko пристanišče za vse ladje, do Črnega morja, skozi Kileva kanal in nato po Črnem morju naprej do Odese. Ukrajina je bila v rokah avstrijskih in nemških čet, naša naloga pa je bila, da varujemo vodne poti po morju in Dnjepru. Po krajšem pristanku v Odesi smo odpotovali v Kerson, mesto ob izlivu reke Dnjeper v Črno morje. Po skoraj enomesečnem pristanku v tem mestu smo v sklopu 3 ladij nadaljevali pot po reki Dnjeper do mest Berislav, Nikopol in naprej do Aleksandrovska. Z našo hitro ladjo smo nameravali potovati še naprej proti severu. Kjer so sedaj velike električne centrale Dnjepropetrovska, je bilo tedaj 6 kanalov, po katerih so prevažali na splavih razno blago iz severnih krajev Ukrajine do Črnega morja.

Na ladjo smo dobili novega krmarja, ki je do podrobnosti poznal vodne poti po Dnjepru. Ta je bil poln čeri, izjema so bili le omenjeni kanali.

Prevozili smo srečno 4 kanale in se že zaleteli v petega, ki je bil najbolj deroč. Stroji so delali z največjo močjo, a ladja se je začela premikati vedno počasneje, dokler se ni ustavila, ko smo bili komaj 100 m v notranjosti tega kanala. Kapitan ladje je ukazal strojniku, da je le malo pritisnil vijak in ladja se je začela počasi premikati nazaj, dokler nismo prišli ven iz kanala. Ker so bile desno in levo od nas čeri, tok vode pa močan, smo morali voziti še kakih 100 metrov nazaj, preden smo ladjo obrnili. Ko

je ta dobila pritisk od strani, jo je deroča voda z vso silo obrnila v smeri toka. Vrnili smo se nazaj v mesto Aleksandrovska, kjer nas je na obali čakala velika množica ljudi, ker so videli, da ne bomo uspeli premagati kanala. Po nekaj dnevih postanka smo se vrnili nazaj do mesta Kersona.

Sredi septembra sta se začeli avstrijska in nemška vojska umikati z zasedenega ruskega ozemlja. Bližal se je konec vojne, ki je pomenil poraz Avstrije in Nemčije. Tudi naše ladje so se začele vračati. Ustavili smo se za nekaj dni v Odesi, nato smo se vozili po Črnem morju do mesta Sulina, ki je pomembno pristanišče za pretovarjanje blaga z morskimi ladjami na rečne in obratno. Mesto leži le kakšen meter nad morsko gladino. Čim smo se ustavili v pristanišču, smo šli na sprehod v mesto, kjer sem se srečal z nekim romunskim študentom, ki je študiral na univerzi v Bukarešti in je znal zelo dobro nemško. Vprašal me je, kje sem doma. Ko sem mu povedal, mi je rekel, da bom prišel pod Jugoslavijo, ker da Avstrija ne obstaja več. Pritrdil sem mu, saj sem bil, kar se politike tiče, na tekočem, ker sem bil naročen na dnevnik „Slovenski narod“, dokler nam ga niso prepovedali. To je bilo po majski deklaraciji, ki so jo slovenski poslanci predložili avstrijski vladi na Dunaju.

Povedal mi je tudi, da pridemo lahko domov samo po zraku; če bomo šli po železnici, bomo prišli v romunsko ujetništvo, če pa se bomo vozili po Donavi, bodo naše ladje potopljene, ker so srbske in francoske čete že prišle do Donave. Odgovoril sem mu, da se bomo skušali prebiti po Donavi.

Drugi dan smo odpotovali do Galaca, Braile in naprej do bolgarskega mesta Ruščuk, kamor smo dospeli 21. oktobra. Tu smo se ustavili samo eno popoldne, čim pa se je naredila tema, smo odpotovali naprej. Okoli sedmih zvečer smo dospeli do kraja Lom Palanke, ki je še na bolgarskem ozemlju. Naenkrat smo zaslišali streljanje s strojnimi, nato pa s topovi. Mi smo jim

odgovorili in vozili z vso brzino cik-cak. Po približno polurnem streljanju je vse utihnilo. Od treh ladij je bila le ena zadeta na krovu, ranjen ali ubit pa ni bil nihče. Na nadaljnji poti smo se ustavili za eno noč v Smederevu. Čez Donavo so se umikale zadnje poražene avstrijske in nemške čete iz Srbije. Zjutraj, ko smo zapuščali mesto, smo videli na trdnjavi vihrti srbsko trobojnico. Naslednji dan je bil osvoboden tudi Beograd, naše ladje pa so se že prejšnji dan usidrale v Zemunu na donavski strani.

Ko smo stali v Zemunu, smo dobili ukaz, da moramo rešiti posadko nekega parnika, ki se je potapljal v bližini Smedereva. Vozili smo okoli otoka Ciganija in naprej po Donavi. Čim smo prišli na odprto Donavo, so začeli na nas streljati iz Beograda, mi pa nismo odgovorili. Ko smo dospeli do ladje, smo prevzeli vse moštvo, ki je bilo na njej. Kuharica je jokala, ker je imela na ladji tudi prašiča. Rešili smo še tega in se vrnili v Zemun. Na poti nazaj niso nič več streljali na nas, ker so videli, da smo šli rešiti ladijsko posadko, ki je stala in sedela na krovu. Drugi dan smo odpotovali naprej do Novega Sada. Tu smo videli razkroj avstroogrške armade. Bila je velika zmešnjava. Vojaki so drug drugemu trgali kokarde in čine; izzvzeti niso bili niti častniki. Naslednjega dne smo odpotovali naprej in Jugoslovani smo se za vedno izkrcali z avstrijskih vojnih ladij v mestu Vukovar v Sremu. Tu sva se izkrcala dva Idrječana: jaz in Rafael Petrovčič. Ta je za vedno ostal v Vukovaru, se tam poročil in tudi že umrl.

Tu sva zvedela, da so v Idriji Italijani, zato sva sklenila, da ostaneva v tem mestu, kjer sva takoj dobila službo pri komandi pristanišča.

Meseca februarja so me boleli zobje. V mestu je bil en sam zdravnik, ki pa ni mogel ugotoviti, za kakšno bolezen gre, zato mi je svetoval, naj grem v Zagreb, jaz pa sem odpotoval v Ljubljano. Takoj sem šel k nekemu zdravniku, ki me je v enem tednu

ozdravil. Tu sem dva dni bival pri sorodnikih, nato sem dobil sobo pri neki družini. Gospodinja me je vprašala, če naj me prijavi na občini, v kar sem privolil. Čez nekaj dni sem dobil vabilo, naj se prijavim v kasarni, kjer so me vprašali, če želim iti na koroško fronto. Odgovoril sem, da nisem bil vojak, temveč mornar in sicer zadnje poldrugo leto na Donavi. Častnik je odprl miznico in izvlekel list papirja. Povedal mi je, da je Avstrija morala izročiti vse vojne ladje Jugoslaviji in da so te že v Beogradu, nimajo pa posadk, zato je nujno, da takoj odpotujem v Beograd. Ko je bilo moje zdravljenje končano, sem — namesto v Vukovar — odpotoval v Beograd.

Dodeljen sem bil na isto ladjo, kot sem bil za časa Avstrije, ladji pa so dali ime Bregalnica. Na njej je bilo v začetku komaj polovico moštva in še od tega jih je bilo nekaj poprej pri kopni vojski. Le malo je bilo mornarjev, ki pa so služili le na ladjah v Jadranskem morju. To so bili Slovenci in Hrvati, večinoma Dalmatinci. Vse sem moral organizirati sam, poleg tega pa še skrbeti za prehrano moštva. Poveljnik ladje je bil poročnik Pirc, doma iz Kranja.

Meseca marca 1919 je izbruhnila na Madžarskem boljševiška revolucija pod vodstvom Bela Khuna. Pospešeno smo dobivali na ladjo novo moštvo, tako da je bila posadka kmalu popolna. Dobili smo tudi krmarja. V začetku aprila smo odpotovali proti severu do mesta Baja, ki je bilo tik ob meji in je po mirovni pogodbi prišlo pod Madžarsko. Ruska revolucija — in sedaj še madžarska — je vplivala tudi na miselnost našega moštva, ki v Madžarski ni videlo sovražnika, temveč prijatelja. Med moštvom je bila močna boljševiška propaganda.

V Baji sta bili dve manjši in ena večja ladja. Slovenci v vseh treh ladjah smo se zbirali večkrat na teden zvečer v restavraciji „Nemzeti“. Med nami je bilo precej dobrih pevcev, tako smo lahko prepevali naše lepe pesmi.

Bilo je 8. septembra 1919. Govorilo se je, da so Madžari požgali neko vas na desni strani Donave. Naša ladja je dobila ukaz, da ugotovi, če je to res. Odppluli smo po kanalu v notranjost pokrajine v smeri severozahoda. Patrulja je bila sestavljena iz vodje in štirih mornarjev. Vodja je bil moj prijatelj. Ker je bilo zares krasno vreme, sem se tej skupini pridružil tudi jaz, s sabo pa sem moral vzeti puško. Ko smo bili nekaj sto metrov vkanalu, smo spustili čoln v vodo in se izkrcali v topolovem gozdu, medtem ko se je ladja usidrila in nas čakala. Med potjo smo srečali nekega gozdnega delavca in ga vprašali, kje točno je meja med Jugoslavijo in Madžarsko ter če je resnica, da so boljševiki požgali neko vas. Odgovoril nam je, da je meja približno 200 metrov oddaljena od nas, vasi pa boljševiki niso požgali nobene. Govoril je bunjevski dialekt. Šli smo še malo naprej, nato pa smo se začeli vračati. Jaz sem zaostal kakih 50 metrov ter si ogledoval bujno floro v tem lepem gozdu. Naenkrat sem zaslišal vpitje. Nedaleč sem zagledal kakih 15 madžarskih vojakov s puškami v rokah, ki so se mi približevali ter vpili: „Baci puško, baci puško!“ Svojih tovarišev iz patrolje nisem več videl. Ko so se mi vojaki približali na kakih 20 metrov, sem vzel puško z rame in jo vrgel na tla. Ko so prišli do mene, je eden najprej pobral puško in me pregledal, če imam še kaj nabojev. Vprašali so me, kje so moji tovariši. Odgovoril sem jim, da ne vem. Odpeljali so me proti severu in me zaprli v neko majhno hišico, ki pa ni imela nobenega stanovalca. Proti večeru so mi odprli in mi ukazali, naj grem z njimi. Bili so 4 vojaki, na čepicah so imeli rdeče trakove. S seboj so vzeli majhen čoln, ki so ga nosili. Med potjo smo večkrat prišli do kakega prekopa, dokler nismo dospeli do Donave. Tu je stanoval v neki hiši ribič, ki je imel velik čoln. Bilo je okrog desetih zvečer. Ribiču so ukazali, naj pripravi čoln in nas odpelje na drugo stran Donave. Nadaljevali smo pot do neke vasi, kjer so me zaprli v

šolo. Spal sem kar na klopi. Drugi dan so mi prinesli zajtrk — kavo in kruh, nato pa me je vojak peljal v pisarno. Tu so bili častnik, politični komisar in en vojak. Politični komisar me je najprej vprašal, zakaj smo prekoračili državno mejo. Odgovoril sem mu, da smo bili na jugoslovanskem ozemlju, vsaj tako da nam je povedal človek, ki smo ga srečali v gozdu. Zahteval sem, naj me izpustijo, zlasti še, ker nismo v vojnem stanju. Politični komisar me je vprašal, če želim ostati na Madžarskem. Poslal bi me v Budimpešto, ker bi dobil dobro službo. Tega nisem sprejel in ponovno zahteval, naj me izpustijo, ker bom kmalu odpuščen iz

vojaške službe in bom šel domov. Končno mi je komisar obljubil, da bom popoldne izpuščen. Preden sem odšel iz tiste vasi, so mi dali mnogo propagandnega materiala, pisanega v srbohrvatskem jeziku.

Pozno popoldne 9. maja me je peljal po cesti do jugoslovanske meje neki poročnik, od tam pa sem šel sam nazaj na našo ladjo, kjer so me zaslišali. Moral sem natančno opisati, kako sem prišel v ujetništvo, na meji pa sem moral oddati ves propagandni material našim graničarjem. S tem se je tudi končalo moje ujetništvo v boljševiški Madžarski, ki je trajalo samo en dan.

viktor koler
spomini
mladinsko progo
brčko – banoviči

Leta 1945 se je začela obnova naše domovine. To je bilo obdobje težkega in napornega dela.

Vojna vihra, ki je besnela skoraj po vsem svetu, je posebno prizadela jugoslovanske narode, saj niso utrpeli le veliko človeških žrtev, temveč tudi ogromno materialno in gospodarsko škodo.

Na poziv komunistične partije, SKOJ-a in pod razumnim vodstvom maršala Tita, so se delovni ljudje, vojaki, posebno pa mladina vključili v prvo obdobje obnove.

Prva prostovoljna mladinska akcija večje obsega je bila proga Brčko–Banoviči 1946. leta. Tudi mladina našega rudarskega mesta in okraja Idrije se je odzvala temu klicu. Na prostovoljni osnovi se je formirala prva četa, ki je štela preko trideset mladincev in mladink. Komandant čete je bil že izkušeni borec NOB Roman Petrovčič iz Spodnje Idrije. Pod njegovim vodstvom se je četa vključila v MDB.

V mesecu juniju 1946. leta smo odpotovali veselo nasmejani in pojoč borbene pesmi proti jugu v osrčje Bosne, da bomo skupno z ostalimi brigadami, ki so prišle z vseh krajev osvobojene Jugoslavije, zasadili prve krampe in lopate ter pričeli graditi objekt velikega pomena za naše bodoče gospodarstvo.

Naša brigada se je naselila v bližini reke Tinje. Takoj ob prihodu smo postavili šotore in si za silo uredili tabor. Že drugi dan je bil sklican zbor bigade, na katerem so komandirji čet in vsi brigadirji dobili nalogo urediti tabor tako, da bom čim lepši in čistejši. Tako se je začelo tekmovanje med desetimi, četami in brigadami.

Tekmovanje je zajelo življenje celotne brigade. Tekmovalo se je v prvi vrsti pri samem delu, da pa je brigadir dobil pohvalo ali postal udarnik, se je moral izkazati tudi na drugih področjih. Predvsem je moral biti discipliniran, paziti je moral na red in čistočo, varovati in čistiti je moral zaupano mu orodje, ter sodelovati pri kulturnem, političnem in fizkulturnem življenju brigade.

Tekmovali smo povsod, da smo le čimveč naredili in s tem dokazali, da smo kljub pomanjkanju strokovnega kadra in materialnih sredstev sposobni marsikaj narediti, čeprav so nam naši nasprotniki to oporekali.

Naša brigada je sodelovala pri gradnji železniškega mostu čez reko Tinjo. Delo pri tem objektu ni bilo lahko, kajti spoprijeti se je bilo treba z naravnimi silami; ki so nam dostikrat otežkočale normalno delo. V mislih imam predvsem vročino in vodo ter težak teren za izkopavanje temeljev do globine šestih metrov. V začetku smo delali podnevi, ko pa smo spoznali, da pri tako hudi vročini ni mogoče zdržati, smo sklenili delati ponoči oziroma takoj, ko preneha vročina. Prav ta zamisel je rodila uspeh, saj so dela odslej bolje napredovala. Ponoči smo delali pri večjih svetilkah na karbid, za boljšo svetlobo pa nam je poskrbela včasih tudi mesečina. Delali smo izmenoma po šest ur. Pri tem nismo niti en dan izostali od dela zaradi vremenskih težav, saj ves čas ni nič deževalo. Zato pa smo imeli težave s pomanjkanjem pitne vode. A to ni trajalo dolgo: sami smo si uredili zapuščen studenec, pri katerem se je porodil marsikak vic. Od smešnih dogodkov mi je ostal najbolj v spominu tisti, ko so nam prašiči pojedli milo za umivanje.

Pri razporejanju dela smo skušali biti čimbolj smotrni in si s tem olajševali delo: vsak brigadir je dobil delo, ki mu je najbolj ustrezalo. V ta spored so bile vključene vse panoge brigadirskega življenja.

Brigada je bila sestavljena iz štirih čet, ki so imele svoje desetine. Na čelu brigade je bil komandant, ki je bil odgovoren za življenje in delo brigade, njegov namestnik je skrbel, da so dela potekala po predvidenem načrtu, obenem pa je bil odgovoren za orodje in material. Pred odhodom brigade na delo je vedno pregledal teren in šele potem razporedil čete, komandirjem skupin pa je dal navodila za vodenje dela.

Referent za idejno, kulturno in politično delo je bil odgovoren za kulturno in politično delo v brigadi, ki se je razvijalo vzporedno z delom na progi. Občasno je skliceval četne referente in posvetovanja. V naši četi je bil na moj predlog postavljen za referenta brigadir Žakelj Franci. Kot humorist in dober risar je svoje dolžnosti vestno izpolnjeval. Imeli smo razna politična predavanja, pisali smo članke in spise, tako da je bilo na stenčasih vedno kaj novega.

Fizkulturni referent nam ni prizanašal: dobro je poskrbel za našo kondicijo. Podobno je bdel nad nami referent za predvojaško vzgojo, saj nas je stalno postavljaj na stražo in skrbel da smo odhajali na delo in se vračali v tabor v taktu vojaških koračnic. Sanitetni predstavniki niso imeli preveč dela. Če si tožil, da te kaj boli, so ti kratko in malo odgovorili: „Zabušant!“

Brigada je imela dnevni red. V mraku spanje in ob zori vstajanje, umivanje, telovadba, zajtrk, pozdrav zastavi, branje dnevnih nalog ter pohvala posameznim brigadirjem, ki so se dobro izkazali. Prehranjanja brigade ne smem preveč hvaliti, pa tudi ne grajati, saj so kuharji, kljub temu da niso imeli na razpolago več vrst prehrabnih artiklov, še kar strokovno in okusno kuhali.

In sedaj o delu idrijske čete! Kot brigadir lahko rečem, da je naša četa res dokazala, da je sestavljena v glavnem iz sinov prekaljenih rudarjev, kar je prišlo do izraza prav pri gradnji mostu. Tako nam je nadzorno osebje že kmalu zaupalo pretežni del te gradnje. Kot sem že omenil, smo težave zaradi pomanjkanja opreme reševali z iznajdljivostjo. Morale nam ni nikoli zmanjkalo: s pesmijo smo šli na delo, s pesmijo smo se tudi vračali.

Kdo je bil najboljši v naši brigadi, ne morem reči, ker se ne spominjam vseh tistih, ki so bili pohvaljeni ali so postali udarniki. Upam pa, da mi ne bo nihče oporekal, če trdim, da smo vsi, od kurirjev tov. Knapa in Velikajneja, pa do šaljivcev-humoristov

Žaklja in Kopača ter razigranega Pečirerja, prispevali k uspehu brigade. Iz naše čete so odšli trije brigadirji v prvo minersko četo, ki je delal pri predoru Majeveca in Kiseljak. Brigadir Križič Franc kot vodja izmene ter brigadirja Tratnik Julij in Ivan Menart kot tesarja-kopača. Tudi naše brigadirke niso zaostajale pri delu, tako na progi kakor v taborišču. Prale so nam perilo in pazile na čistočo. Vsi skupaj smo delali in prispevali k ugledu idrijske čete.

Moralno in družabno življenje je potekalo v četi še kar brez težav. Kljub šesturnemu napornemu fizičnemu delu, političnim predavanjem, dežurstvu in tako dalje, smo imeli rezerviran čas za smeh in razvedrilo. Šale so se nanašale več ali manj na vsakega izmed nas.

Ko so bili zgrajeni prvi kilometri proge, je pripeljal prvi vlak v vas Bijela. Tisti dan smo se zbrali tamkajšnji brigadirji in radovedna množica tega zaostalega kraja, da vidimo prvi vlak. Ko je pripeljal vlak in so ljudje, ki ga še nikoli niso videli opazili kaj je pridrvelo v vas, so se na začudenje brigadirjev razbežali na vse strani. Proslava ob zgraditvi tega odseka proge je bila mimo in tudi nam seje približal čas odhoda domov.

Vzporedno z gradnjo mladinske proge Brčko—Banoviči so se začele tudi po Sloveniji in po mnogih drugih krajih v Jugoslaviji večje ali manjše prostovoljne delovne akcije. Ena od teh je bila obnova partizanske prestolnice Vojsko nad Idrijo.

Po prihodu domov se naša četa ni razkropila, temveč smo šli na Vojsko in se pridružili tistim, ki so tam že delali. Po prihodu smo si takoj uredili bivališče in se vključili v delovno akcijo. Porazdelili smo se po skupinah ter delali pri gradnji zadružnega doma, čiščenju vodnjakov, popravljanju cest, hiš itd. Pri delu smo uporabili pridobljene izkušnje ter razvijali tekmovalno vzdušje in tovarštvo. Prenehalo ni niti petje pa smeh in šale. Ob vsem tem smo obujali

spomine na mladinsko progo Brčko—Banoviči. Po končani akciji smo se znašli pred vprašanjem, kje naj najdemo zaposlitev. Obljuba, da bomo dobili delo, se je le počasi uresničevala, tako da je nekaj brigadirjev odšlo s trebuhom za kruhom v druge kraje.

PRIPOMBA:

Ti spomini niso napisani obširneje, saj se po toliko letih ne spominjam več ne datumov ne tistega, kar smo delali in doživeli. Kljub temu upam, da jih bodo znali tovariši brigadirji pravilno oceniti ter dati svoje pripombe oziroma nove prispevke.

VIKTOR KOLER

Prispevek upokojenega rudarja Viktorja Kolerja bodi vzpodbuda vsem, ki so sodelovali v prostovoljnih delovnih akcijah, da se potrudijo in poročajo o dogodkih, ljudeh in okoliščinah, v katerih se je oblikovalo prostovoljno delo. Skušali bomo priti z njimi v stik, ker želimo čim popolnejši pregled obdobja ki se žal, pozablja, čeprav je bilo prav tako preizkus zrelosti in moči naših ljudi, kakor stoletja bojev za neodvisnost.

Uredništvo

lado božič
odmahnjena
in
pozabljena
gora

(Ob 75-letnici sosedne Posoške podružnice SPD)

Leta in leta me je dražila in izzivala. Na kateremkoli vrhu našega zahodnega sveta sem se pojavil, že me je pozdravila s svojo lepo, značilno glavo, s svojo krajšo zahodno, predvsem pa z mnogo daljšo vzhodno ličnico-grebenom.

Poglej ga, ali ga vidiš, spet naju pozdravlja, sva se nešteto-krat navdušeno radovala z Radom, ko sva upehana in v curku potnih srag pripihala na ta ali oni vršac pa zagledala vrh svoje oboževanke spet pred seboj. Ob vsaki taki priliki naju je ponovno vabil in mikal. Toda kot da bi se sam vrag zaklel. Nič in nič ni kazalo, da bi si ga pošteno privoščila iz prsi v prsi. Vse je kazalo celo na to, da nama bo ostal le obljubljen in nikoli dosežen vrh, samo od daleč opazovani planinski lepoteč, neuresničen sen najinih planinskih romanj, nikoli dostopen cilj.

Le komu sva se zamerila? Zakaj naj bi nama bilo to življenje tako nenaklonjeno? Ali ima vmes svoje prste usoda? Toda usode ni. Ali je le dozdevno privlačen in mikaven? Morda ni naš? Ali pa je v resnici tako, tako oddaljen, celo nedostopen? Mar moti le to, ker je pred pragom domačih vrat? Ni mogočni Kanin še neprimerno bolj zabit tja gori v skrajni severo-zahodni kot svobodnega dela slovenske zemlje, pa vendar ni bilo nikoli posebnih zaprek, kadar sem se namenil obiskati ga.

Kaj vem, koliko časa, no let ne več najbrže veliko, bi se še motala v klobčiču neodločnosti, cincanja, premišljevanja in praznih napovedovanj. Treba je bilo kar usekati in se odločiti po vzoru Goriškega slavčka: Usoda tvoja – to si ti! Konec koncev je šlo tudi za ped njegove domače zemlje in spodobi se, da ne ostane brez sledi najinih poto-

vaj po ne preveč obsežni slovenski zemlji.

Odločitev je padla. Nekega zgodnjega majskega dne je beseda postala masek, vrh je bil zavzet, a ne tako – potem ko so padle vse notranje in zunanje ovire.

Prav enostavno res tudi to pot ni šlo. Vrh čepi ob državni meji, pravzaprav že onstran nje. Ta je sicer najbolj odprta meja na svetu, toda predno jo dosežeš, moraš premagati in premostiti marsikaj. Predno prerineš do betonskih mejnikov, moraš preko stometrskega obmejnega pasu. Ta pa je še vedno krepko prilepljen obliž, ki ga odlepiš le s koškom papirja z žigom in nečitljivim podpisom.

Stvar s papirjem je bila v resnici kaj hitro urejena. Vsa čast sveti birokraciji, ki naju to pot ni obdelovala s svojimi zverinskimi čeljustmi. Samo kolek in podpis sva dala in že sva vtaknila v žep vstopnico za obmejno pregrado. Košček papirja nama je dal približati se državnemu mejniku, ki je bil postavljen na našem narodnem telesu pred sto leti. Korak mimo njega in že stopiš na danes uradno tuja, nekdanja naša domača tla.

Sedaj pa na pot. Iz našega kotla bi jo lahko mahnila peš preko Mrzle rupe, skozi Gorenjo Trebušo, čez Kobolico in Cepovan na Banjško planoto v Ročini, čez Sočo in v desni breg proti Kambreškem do Livka. Pa je predolga in bi se znala zavleči v nekaj dni. Po njej sem že hodil. Pred petindvajsetimi leti je bilo. Še vedno mi je tako živa pred očmi, kakor bi jo bil premeril včeraj.

Odločila sva se, da jo udariva po najkrajši poti in na najbolj udaren način. Tokrat prvič proti goram z domačo „karijolo“, štrikolesnim pomagalom, ki je prišlo v hišo prav zaradi boljše povezave domačega, od boga in ljudi zapuščenega, kota z zunanjim svetom. Sine ga je zgodaj

zjutraj zapodil po prazni in v blažen mir pogrezneni idrijski grapi proti sotočju Idrijce in Soče, ga pognal ob Soči do Idrskega, tu pa v breg do prelepe vasice Livek. Odložil naju je v hladnem jutru, ko so Livčani še pretegovali svoje odmrle ude in se pripravljali na vstajanje. Velikodušni voznik nama je tako nekako zviška pomahal in sodobno dodal s tujim: Good bye. Hitro jo je odkuril nazaj, da bi ujel še zadnje šolske ure stekajočega se srednješolskega življenja.

Sredi ljubke in tihe vasice sva ostala osamljena in postavljena pred zadnjo odločitev. Naprej, nazaj ni več umika. Zvedavo sva se ozirala okoli sebe in iskala božjo roko z litrom. „Prav pred nosom imata oštarijo,“ je zabrundal vaški očanec, ki je vodil svojo kravico na jutranji sprehod.

Da, resnično. Samo vstopiti je bilo treba. Malce v zadregi sva bila zaradi rane ure. Tudi ženske še niso bile povsem nared. Ali bo že kaj toplega? Črna kapljica. Samo ne premočne. Ne bo hudega. Pri nas močnih sploh ne kuhamo. Raje šibkeje, zato pa večkrat na dan.

Ko sva bila spet na svežem zraku, sva se morala ozreti po nadaljnji poti. Proti vzhodu sem zagledal visok hrib z vasico pod njim. Polagoma se je prebujal spomin in končno sem dognal, da sta mi hrib in vasica nekam poznana. Seveda, to je Kuk in pod njim vasica Ravne. Sem smo prišli z juga preko Srednjega in beneških vasi pod Kolovratom. To je bil pohod v Beneško Slovenijo pred petindvajsetimi februarji. Zelo mrzlo je bilo. Prišli smo prav sem v Livek, nato pa jo pobrali preko Kolovrata in čez Sočo pod sam visoki Krn. Snega je bilo obilo, pod nogami je škripalo, v ušesa ščipalo in v prstih zanohtovalo. Spomin mi je preblisnil možgane in se ustavil onstran hribov pod mogoč-

nim jezom v Soči, pod katerim sem bil deležen njene popolne in temeljite kopeli. Ob spominu me je pošteno stresel mraz. Spet je bila misel v sedanjosti. Kraji mi niso torej povsem neznan.

Pot naju je usmerjala proti zahodu. Proti Mrzlemu vrhu sva morala in pod njim na rob, na streho gore nad sotesko Robič. Zapregla sva v breg in se kmalu znašla na dobro uhojeni stezi. Brez markacij seveda. Semkaj ne seže več planinski čopič. Nič hudega. Samo enkrat je nevarnost, da bi zašla v desno, je dejal možakar pri zadnji hiši. Dvigala sva se po travnikih in senožetih ter opazovala pod seboj slikovite in prijazne vasice, ki so se kopale v pomladanskem cvetju in v jutranjem soncu. Steza res ni bila pošteno udelana do zadnje stopinje, pa je kljub temu nisva mogla zgrešiti. Skozi gozd naju je vodila po lepih senožetih, s katerih sva opazovala Mrzli vrh in pod njim zadnje bivališče prebivalcev pred mejo. Še precej daleč je bilo do njega, kar pa se tiče vzpona ni da bi govoril.

S steze sva stopila na staro vojaško cesto, ki se v ključih vije proti vrhu. Sekala sva ovinke in se po krajšnicah hitro dvigala. Po kakih dveh urah hoje sva obstala pred stražarjem. Nič ni bil videti razburjen. Ze nizko spodaj naju je opazil in nama zvesto sledil. Planinskih poti tu okrog ni, planinci so le redki. Zbudila sva pravcato čudenje in okoli naju se je zbralo vse, kar ni bilo v službi, tudi kuhar ni smel manjkati. Pojasnila sva svojo pot in njen cilj ter iz žepov potegnila pisano pravico do gibanja po tem svetu. Glavni je prebral, ukazal počakati in odhitel v notranjost zgradbe. Zvonec telefona in kratek pogovor z dolino. Dobila sva papirje nazaj in določili so nama uro, do kdaj se morava vrniti in ponovno javiti. Vse v redu. Ko pa sva krenila proti cilju, se nama je pridružil spremljevalec, fant črne polti,

črnih oči in črnih las s pihalnikom. Papir je le papir in prav nič več. Premaknili smo se okrog hriba. Tretji član najine družbe je bil spovedno molčeč. Samo to sem izpihal iz njega, da je Šiptar s Kosovega. Nič več. Službeno nezaupanje je ležalo nad nami. Na sedlu pod Mrzlim vrhom je bil na preži drug stražar. Pogovorila sta se v svoji materinščini. Potrpežljivo sva čakala, da bo konec uradnih pogovorov in izvršena najina predaja v neuradnem jeziku.

V svoje varstvo naju je prevzel fant, prav tako doma tam doli na jugu. Vrgel je orožje čez ramo in karavana treh je počasi krenila dalje. Po stari cesti do razpadlega korita, nato pa jo je vodič ubral po nič kaj prijaznem bregu in zavijal na severno stran grebena. Kam neki rine, sem razmišljal. Najhitreje bi dosegli cilj po grebenu. Zakaj ne po njem? Ne smeš, je bil rezek odgovor. Trudil sem se, da bi službeni odnos odmotal in razmehčal. Počasi se je led otajal in fant je povedal, da je doma iz Škoplja, da je po narodnosti Turek, da zna poleg turškega še šiptarski, makedonski in srbski jezik. Ni od muh, sem si dejal sam pri sebi. Rok službe da mu naglo kopni in čez nekaj mesecev, prav v najhujši vročini, bo odjadral proti domu. Opravičeval se je, češ da se čevljev, ki jih je pošteno načel zob časa in vražji bregovi nad Sočo, ne spleča več popravljati. Jezik se mu je razvezal, kar pa zadeva službena pravila, so ostala slej ko prej krepko zamrznjena. Le nekatere nama je začel razlagati. Služba je služba in ne družba, je dejal in nama dal vedeti, da je prevzel vso odgovornost za najini glavi in njuni usodi.

Štopili smo na široko ravno polico v severnem bregu grebena, na pravcati podolj nad dolino med Kobaridom in Robičem. Na naši levi se počasi dviga in vzpenja greben, ki bi nas

enostavneje in hitreje pripeljal na težko pričakovani vrh. Tako pa sva se morala vdati in kolovratiti po krožni poti daleč naokoli. Naskok na vrh je bil torej predviden s severne oziroma severo-zahodne plati z nalogo nenadno presenetiti vrh in tudi onega, ki bi bil v tistem trenutku na njem. Tak je bil očitno strateški načrt.

Hodili smo v koloni drug za drugim, capljali po enolični gmajni, se spotikali ob skale, čofotali po lužah stopljenega snega, se pogrezali v sneženih zaplatah, lovili krušnjake in obleko po gostem in nadležnem grmovju, stopali po polizani travi, ki še ni prišla k sebi, čeprav je bil tu že mesec maj. Hudo dolgočasno je bilo in težka mora je legala na dušo.

Kako lepo in sproščeno bi bilo gori, po grebenu. V razgledih bi se porazgubila slaba volja, udobna hoja daleč proč od brozge bi pospešila korak in z juga od morja bi vel topel pomladanski veter namesto puste zime, ki je še vedno vrtinčila po severnih plateh.

Tam na koncu, na grebenu, ki že visi nad globoko sotesko, naj bi se obrnili proti vzhodu in se bližali vrhu. Čas beži. Že davno bi bili na vrhu, če bi ubrali pametno pot. Tako pa smo še daleč, čeprav slutimo vrh čisto, čisto blizu, videti pa ga ne moremo. Kakor da se gremo zares.

Znašli smo se pod dolgim kamnitim plazom. Odločil sem se: po plazu navzgor! Brez slepmišenja! Ali bosta zmogla? Zakaj ne bi? Začeli smo se kobacati po kamenju in grušču. Ko smo se po vseh štirih priplazili vrh plazu, smo zavili v gosto grmovje in med po zraku frleče korenine planinskega rušja. No, ni bilo ravno lepo in prijetno, toda odnehati nisva mogla niti smela. Pred nami se je pojavila ozka polica, ki je zavijala okoli hriba. Ni druge poti, tudi umika

ne. Treba je bilo dokazati najino mladeniško prožnost, plezalske sposobnosti ter pravilne in zdrave reflekse pri hoji po strmih. Za vokalom smo se oddahnili. „Dobro ideš, stari,“ se mi je polaskal „skoraj vnuh“ in me prebodel s svojimi živimi, črnimi očmi.

Nekako na sredi poti do vrha smo bili. Ponovno smo se morali zariti v grmovje in snežišča. Po snegu je spodnašalo, rinili smo vsak na svoje in vsak po svoje proti vrhu. Pretlačil sem dolgo snežišče, se povzpel preko skal in že sem bil na grebenu in že tudi na samem vrhu. Ozrl sem se po tovarših. Vse je bilo tiho. Klical sem in vabil po svojih stopinjah. Toda nihče jim ni sledil. Najprej se je tam na desni pojavil najin varuh, pod menoj pa še Rado. Se nekajkrat sta morala globoko vdahniti in izdihniti in že sta bila preko zadnjih ovir.

Cilj. Mejnik pod vrhom, na vrhu razgledni steber. Niže doli mala cerkvice, kapela. Tišina daleč naokoli. Zrak čist in svež. Preko lic najinega vodiča je šinila vedrost in olajšanje. Stopila sva preko meje do zaprte kapele in na zidano stopnišče z razglednim stebrom. Na njem leži bakrena plošča s smernimi puščicami in imeni vrhov, krajev, ki jih je mogoče videti. V steburu je vdolbina z debelo in trdo vezano vpisano knjigo. Z radovednostjo sva jo odprla. Primerjala sva jo z mnogimi vpisnimi knjigami na naših vrhovih. Kakšna razdejanja! Kako je treba knjigo čuvati, kako je treba z njo ravnati, nama je pripovedovala prav ta knjiga tujega planinskega društva.

Vrh. Kakor se v mesecu maju odpre cvetni popek in razgrne cvet, tako se je pred nami odprl čudovit vrh te naše tako odmaknjene in še bolj pozabljene gore. Pred nami je bil obsežen in očarljiv svet lepot in sonca ter razgrnjena daljna obzorja. One-

mela sva zrla po Beneški Sloveniji, v Furlanijo, po morju, v Dolomite in Karnijske Alpe, na mogočno Kaninovo skupino, po razsežnem Triglavskem pogorju, v veličasten Krm onstran soške doline. Čez globoko sotesko, po kateri teče Nadiža in se vijuga po neskončnih ravninah proti jugu, sva strmela v planino Mijo, na Kobariški Stol in še in še. Daleč, daleč naokrog sva pošiljala poglede in odkrivala lepoto za lepoto.

Iz daljav je pogled padel po južnem pobočju gore, mimo gorskih vasic, v katerih še zveni slovenska beseda, v dolino. Več kot sto let je že, kar smo ločeni, pa vendar še tli drobna iskrica pod debelo naloženim pepelom. Skromni so naši stiki s tem svetom in s temi ljudmi. Samo mimogrede, pa še takrat nas poganja le puhla radovednost in sla po senzacijah.

Razmišljanje sta prekinila planinca z laške strani. „Če znata po njihovo, lahko govorita.“ Pozdrav sem, pozdrav tja in razvil se je klepet. O gorah, o razgledih, o krajih tu in onstran. Midva o San Pietro Sloveno, ona dva o San Pietro al Natisono. Pa smo se vendarle razumeli. Še bonboni in čas je bil, da se vrnemo.

Mahnili smo jo po grebenu. Po njem teče državna meja in ob njej na sosednih tleh dobro uglajena in dobro markirana steza. Midva po njej, najin prijatelj pa čez drn in strn po naši strani. Kmalu sva se mu pridružila in skoro po zadnji plati smo se spuščali po strmem bregu. Pri rezervoarju smo se napili iz vrstne studenčnice in se kmalu nato znašli na izhodišču poti, pri koritu na stari cesti.

V naše odnose je dahnila sproščenost in radost. „Me boš slikal?“ Sedel je na skalo in položil šmajser čez kolena. Tu lahko, tam gori pa ne. Ostal mi je spomin, prav tako tudi njemu.

Na povratku smo srečali še

kuharja, ki je hitel po svežo vodo. Spet sta šepetala v svojem jeziku in bliskavo pogledovala po naju. Ko sem še kuharja ujel v svojo mišnico, smo se skupno vračali. Razpoloženje je zdrsnilo na drugo raven. Midva sva bila zadovoljna, da se je tura kljub vsem nevspešnostim uspešno zaključila, najina tovariša pa sta uživala, da nisva delala težav, da sva bila zelo ubogljiva in disciplinirana in da sva se na vrhu povsem mirno obrnila nazaj proti domu. Povabila sta naju v obmejno bivališče in opozorila na lep pogled po soški dolini s sedla za hišo. Res bi bila velika škoda, če bi zamudila ta razgled. Globoko pod nama se je odprla edinstvena soška dolina, po kateri se v dolgem toku vije naša najlepša – zeleno-modra – reka, po njenih bregovih pa se belijo ljubke gorske vasice. Z nasprotne strani naju je pozdravljaj primorski planinski očiak, mogočni in ponosni Krm.

Obmejna družina naju je že pričakovala. Po tleh pred domom so pognili svoje kosmate zimske plašče. Usedli smo se po domače in ker od kosila ni ostalo prav nič „pasulja“, so nama postregli s sirom, marmelado, kruhom in svežo planinsko pijačo. Kakšno presenečenje, kakšno gostoljubje! Zadržanost je na mah izginila. Razvil se je vesel in sproščen pogovor in slovo je bilo težko.

Tako naju je sprejel vrh na naši skrajni zahodni meji v tistem majskem dnevu, ko je lepi jeglič komaj pokukal izpod koreninic in svoje zemeljske odevjice in ko je bil Veliki encijan po senožetih niže doli že v polnem razcvetu. Tako so naju sprejeli njegovi ljudje, doma iz daljnih južnih krajev in prijazni prebivalci v cvetu bleščečih se vasic.

Vrh, cilj najine ture, naju je povsem pridobil in navdušil. Sprejel naju je tako, kot je le mogel, in postregel z vsem, kar

je zmogel. Razumela sva ga, da se čuti zelo osamljenega, zapuščene in, kar je najhujše, počuti se, kot da ne bi bil nikoli in da tudi danes ni naš. Zavedala sva se, da delamo krivico njemu, kakor tudi vsem našim ljudem s te in one plati njegovih bregov. Četudi nosi tuje ime, je vendarle naš, saj drugačen biti ne more.

Obljubila sva, da ga bova spet obiskala, ko bo bujno planinsko cvetje dahnilo prav pod njegovo kučmo. Kako lep mora biti v praznični obleki tja proti koncu maja! Najina zaobljuba, ki se mora uresničiti, naj bo hkrati opomin vsem onim, ki skrbje in ki bi morali skrbeti za razvoj planinstva v tem kotu slovenske zemlje. Zakaj neki so mu obrnili hrbet? Zaradi težavic, ki sva jih morala prenesti in občutiti tudi midva? Nikar tako malenkostno. Ne gre samo za vrh, za naše vasice gre in naše ljudi in njihovo bodočnost.

Brez posebno velike nevolje sva prestala trdo preizkušnjo sposobnosti in že izven vojaških let sva dobro prestala pravi juriš na koto 1643 m. Sveda nisva bila v formi dvajsetletnih mladeničev. Ta pa zahteva manj minut do vrha, kot je prstov na obeh rokah in kake slabe tri ducate kilogramov bremena na plečih. Vsega tega ni bilo, šlo pa je gotovo zares.

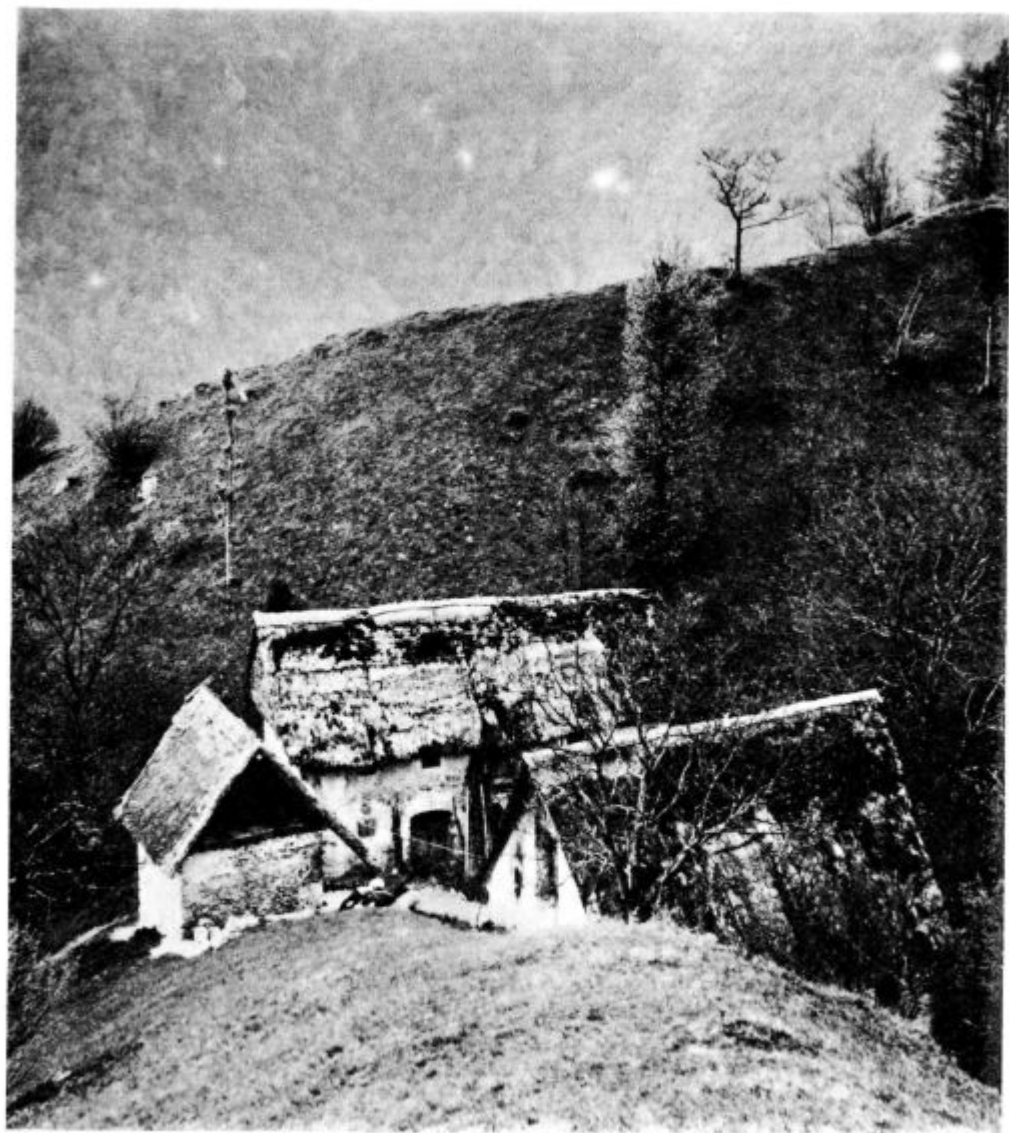
Za tako goro je vredno prenesti še kaj več in hujšega. Srečanja, kot jih nudi, srečanja z našim zahodnim svetom in njegovimi ljudmi in še srečanje z našimi južnimi brati, so v vsakem oziru res edinstvena. In priznanje, ki ti ga pokloni trikrat mlajši mladenič – „Dobro ideš, stari,“ je tudi lepo.

Dragi planinski prijatelji! Priprčan sem, da ste po vsem tem že med samim branjem ugotovili, da je pozabljena in odmaknjena gora na naši zahodni meji nihče drug kot Matajur, lep in veličasten vrh nad kobariškim kotom in Beneško Slovenijo.

rafko terpin ob razstavi jelka podobnika

28. novembra 1971 je bila v idrijski galeriji odprta samostojna razstava Jelka Podobnika. Moto razstavljenih foto-povečav je bila hiša — človekovo bivališče — na ozemlju od mesta Idrije, Vojskarskega, Gor. Trebuše, Stopnika, Planote (Šentviška gora, Daber) do Cerkljanskega (Zakojske grape, Zapoška, Novaki, Podlanišče). Avtor je v kratkem nagovoru ob otvoritvi razstave pripomnil, da se mu izbrana tematika ne zdi preveč moderna; zanimala ga je zaradi stika z naravo, ki mu ga je nudila, zradi prave čiste lepote starodavnih človekovih del in nazadnje zaradi etnografskih vrednosti. Razstavljena dela, nastala v letih 1965—1971, nedvomno vsebujejo močan etnografski pogled. Umetnik nam je nanizal celo vrsto zgornjih portretov rovtarskih hiš, kozolcev, senikov in bajt; prikazal nam je v širokih, a izbranih zamahih majhen del naše globoke visoko razprostrte pokrajine. Škoda, da je včasih dal očitno prednost zgradbi in je za domačijo (za selek) značilno okolje izpustil (Zaklavžar, Na poklonu, Štefan na Kalaršah). Mnogo enotnejše pa tudi bolj dodelane so podobe, kjer se hiša s svojo pokrajino staplja v neločljivo celoto (Lipnik, Tičnik, Cvekar v bajti, Čuk, Vrh brda, Žgavec, Bezelak). V njih mora sleherni obiskovalec najti pravi mik. Kljub močnim etnografskim poudarkom so vsi trije postali izredni portreti samote, osamelosti in veličastnosti (Zaklavžar, Zapoškar, Smodin).

Zmotno je misliti, da je jedro umetniške fotografije s pojavom etnografije oskrunjeno. Z umetnikovim poštenim očesom je bila danes poiskana likovna lepota prav tam, kjer čas najbolj priganja. Nobena razstava ne sme nuditi le estetskega uživanja ob lepotah, ki so večidel osebnega značaja. Vsaka razstava mora nujno vsebovati vzporedno



Lipnik — Jelko Podobnik

gibajoče se spremiljevalce.

Govorimo o tej plati Podobnikove razstave!

Stara hiša (Menim, da gre za skrajno moderno snov.) nosi v sebi smrt. Človek ustvarjalec se od nje posavlja, ali pa je že odšel. Samota prihaja s smrtjo. Kmečki, stari rudarski, cerkljansko-dolinski domovi hirajo, za bivališča današnjemu človeku niso več primerni. V najboljšem primeru bodo pomniki nekdanjih življenj čez nekaj let predelani; oblekli jih bomo v eternit in plastiko. Zakotne domačije na skopem in nerodnem svetu bodo pomrle. Danes razpoznavamo samotne kmetije po tem, kod se še pode otroci okrog hiše in kje že vlada mir. Senožeti je vse manj, umetno ali prirodno se bodo zarasle še druge neštete vrzeli v sklenjenem krogu naših host. Časi so kritični; kar najhitreje moramo izostriti v poštenju svoj odnos od starih poslopij, katerih konec gledamo.

Hiša je delo človeških rok. Nekdaj je bilo to mišljeno dobesedno. Iz lesa, kamna, slame je naš davni prednik gradil na robeh trebuskih grap, v suhem svetu starodavne Planote, v mrzlih vojskarskih rupah, globoko pod Poreznovim vrhom, po razdrapanih Gorenjih Novakih, v odurnih šebreljskih in jagrskih grapah, na ozkih hrbtih Masor in Krnic, v samotnih Lomeh in Kanjem dolu.

Na njihova tisočera junaštva in zmagoslavja bi morali pomisliti često, vsak dan; predvsem, kadar nam ne gre vse prav. Oni morajo biti naši junaki! Tudi zato obiskujemo kraje, kjer so živeli in pozabljali svojo mladost! Ne jokajmo za njimi, saj zaslužijo veselje, razposajenost; čudenje in priznanje njihovim naporom naj obravnavata trenutke naših vzhičenj! Junaki so, ki se ne vrnejo. Enkratna doba rovarskega kmetovanja na našem koncu se zaključuje. Redke kmečke grče bodo kmalu

obmirovalé. Navezanost na zemljo, ki jo dolinci kot dolžnost pripisujemo gorjancem, je danes v rokah starcev, le oni se še spoznajo na luno in stoletno pratiko. Z njimi umira za majhnost našega življenja dolga doba, z njo umira nešteto že izživelih dejanj, ki jih danes ne znamo več naštet, kaj šele, da bi razvozljali njihove pomene. Stara idrijska rudarska hiša bi morala oplojevati novo idrijsko mestno hišo. Nova mestna naselja bi morala vsebovati vse bistvene kvalitete (tudi likovne) stare rudarske hiše, poleg bi šele smeli reči, da smo nekaj storili. Sedanje novosti v idrijski arhitekturi ne vsebujejo nobenih opaznih posebnosti naše pokrajine. Tujki v naši arhitekturi so tujki v naši kulturi! Z zakonom zaščiten primerek idrijske rudarske hiše bo strašno bled nadomestek za vse zamujeno.

V stari cerkljanski (Cerkno) arhitekturi nismo znali videti primorskih vplivov, ko pa se vendar s podnebjem tako sijajno skladajo. Kljub toliko grehom nas najhuje še čaka. Naša kmečka arhitektura (občina Idrija) je pisana in bogata. Tukajšnji prebivalci se ne smemo zadovoljiti z etnografsko hladnimi in skopimi ugotovitvami o variantah slovenske alpske hiše. Le kot vesten opazovalec vsega, kar je moč videti, čutim v kmečkem gradbeništvu mnogo za naš svet tipičnih vrednot. Dovolj karakternih črt je v magistrali Lome-Pređriže-Zadlog. Vojsko se veže na črnovrško planoto; dialog hiša-pokrajina je docela nov in svojevrsten. Krnice so tudi geološki podaljšek Vojskarskega, v šebreljskih in jagrskih grapah se njihov vpliv hitro raztopi. Bukovski vrh je še del Planote. Pod Poreznom so se razvili mogočni kmečki kolektivi (Obid na robeh, Zapoškar); ostanki njihovih samotnih, visoko v breg postavljenih graščin spominjajo na bajni svet nekdanjih Otavni-

karjev. Cerkljanski kot ima mnogo skupnega: manj samote, manj resnosti pa več življenjske veselosti. Prijetne vasice (Police, Ravne, Labinje, Poče, Gorje, Planina) se utegnejo zaradi dolinskih vplivov kmalu spremeniti (z okolico vred). Navidez skromno, a v jedru izredno bogato je kmečko bivališče na obeh bregih Idrije od Želina do Lužnika (Masore). Zdaj, po tem skrajno skopem in nepopolnem naštevanju, bi opozoril na dejstvo, kolikšno število ljudi se danes ukvarja s fotografijo. Škoda je, da se njihov amaterizem največkrat konča z družinskimi posnetki, redkeje s floro in pokrajino. Med njimi bi se moral izločiti, čeprav majhen, organiziran krožek, ki bi v meje svojih odgovornosti prevzel tudi kulturo kmečkih domov (zunanjščina).

Občinske in krajevne zbirke bi morale imeti bogato zabeleženo predvsem teme, ki bodo (bi morale služiti) sodobnim arhitektom še dolgo služile: pozicija vasi in zaselkov, postavitev kmečkih gospodarskih poslopij v odvisnosti od pokrajine, organizacija floris kmečkega posestva (spet v odvisnosti od pokrajine), oblike kmečkih arhitekturnih elementov (senik na Cerkljanskem, kultura portalov, znamenja, bohki...).

Hobi mora prerasti okvirje povprečnega likovnega okusa in tehnično nezrele fotografije. Sčasoma se zavemo, da lovimo v objektivne pravzaprav lepoto, ki čista v svoji likovni preproščini sploh ne diši po etnografiji.

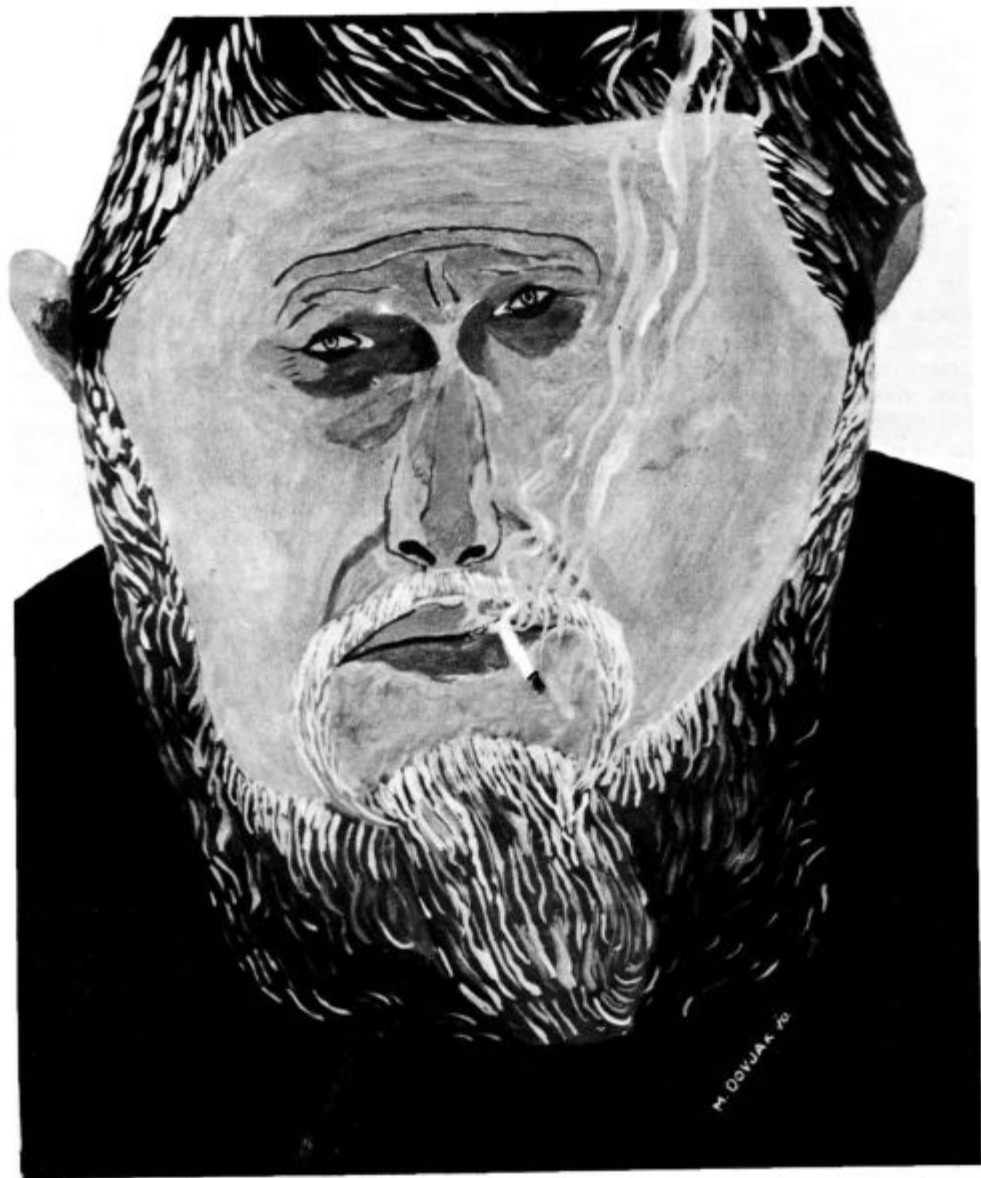
Zato: delo, ki ga je Jelko Podobnik na razstavi pokazal, je veliko, je kulturno in je vredno.

marijan tršar

in memoriam marjan dovjak

V Življenskem delu ak. slikarja Marjana Dovjaka, tako tragično pretrganem v njegovih najbolj delavnih in uspešnih letih, slutimo že danes, ko iz bližine ne moremo najbolje razločiti vseh silnic, ki jih je ponudilo razvoju naše splošne likovne kulture, pomemben prispevek našemu prostoru in času. Že danes moremo iz njega izluščiti nekaj nedvomnih dejstev, ki terjajo, da mu omogočimo celovito posmrtno prezentacijo njegovih najboljših dosežkov.

Predvsem se je treba zavedati, da je Marjan Dovjak pripadnik povojne slovenske slikarske generacije, ki si je z novo rojeno ljubljansko Akademijo likovnih umetnosti, na kateri je študiral, utirala pot skozi povojne umetnostne čeri, med socialističnim pojmovanjem objekta kot glavnega namena likovne realizacije pa med bolj osebnimi težnjami po avtohtonem izrazu ob slikani resničnosti. Tako moremo slediti Dovjakovemu začetnemu prizadevanju za imitacijsko poustvaritev predmetnosti v obrisu, tonu in barvi, kar pa ga je že zgodaj usmerilo predvsem v iskanje konstruktivne gradnje telesnosti in čedalje močnejše izrazno barvno skalo. Nagnjenost Dovjaka k močni barvitosti je značilnost vsega njegovega specializiranja pri prof. Stupici. Poakademska doba ga kmalu osvesti, da si poišče svoj posebni svet „malih ljudi“, puste in skoraj pesmistične vsakdanjosti, ki jo je lovil v temačnih peronskih čakalnicah. To je bila nedvomno prva postaja slikarja: našel si je svoj lastni obraz, ki ga je ločil od toliko drugih. Tudi odkritje panonskih širjav v kolonijah v Ečki, Bački, Topoli itd. ni prineslo bistvene osvetlitve njegovih nedvomno ekspresivnih podob, navrglo mu je le novo motivnost zadržno kmetijskega dela. Usodno prelomen je njegov študij v Parizu pri A. Lothu. Že po naravi nagnjen h konstruktivni analitičnosti je našel v analitično kubistični šoli A. Lotha sebi ljubo pot, ki jo je potlej hodil vse do l. 1969. To je bila doba prostovoljno si naloženega študija, ki mu je odpirala vrata v novo pojmovanje predmetnih oblik, v trdnost risbe in ekonomično skalo barve. Šele ko je začutil, da ume poustvariti slikanim telesnostim trdno obliko, se je spustil v bolj sproščeno barvitost in oblikovitost. Na razstavi v škofji Loki smo mogli napovedati bližnji korak v osebnejše in bolj umetniško avtohtono slikarstvo. Vednar je treba priznati, da je vzlic prej napovedujočim se znamenjem njegova velika razstava v Mestni galeriji vse presenetila. Sproščeno novih arabesknih prepesnitev živete realnosti, žareča drznost akrilnih barv sta bili tolikšni, da smo zadovoljni vsi po vrsti ugotavljali, kako je Dovjak prebil tisti zanj dolgo časa usodni zid, ki deli sproščeno umetniško izživiljanje od dosledno zadrževanega študijskega prizadevanja. Vnovič je privzel in še razširil svoj zgodnji svet interjerske intimnosti, pridal mu je pisani živžav vizualno komunikativnih agresivnosti, ki bombardirajo današnjega človeka na vsakem koraku. Po analitični aksezi trdna risba si je našla ob izrazno presežniški barvi igrivo sprostitev, pa najsi je tudi ostajala v mejah verjetnosti in realnega odsevanja življenja.



Tu je nedoumljiva usoda presekala njegovo pot. Prepričan sem, da bi ga že naslednji korak do konca potrdil in ga postavil na tisto mesto, ki mu v našem slikarstvu pripada. Vsekakor mu je treba priznati, da je eden redkih naših slikarjev, ki je skušal zapolniti praznino, ki zija v našem likovnem razvoju zavoro malone manjkajočega člana kubizma. Tudi motivno je prinesel obogatitev s svojimi novimi zatišnimi čakalnicami in domačimi kuhinjskimi interjeri. Še posebno pa je treba poudariti njegov prispevek k slovenskemu portretu, ki predstavlja neobičajno sintezo starega ekspresionističnega pojmovanja z novimi dekorativno vizualnimi agresivnostmi. Vsekakor je tu Dovjakova prirojena zmožnost poglobljanja v portretirančevo osebnost našla posebno plodno področje.

Prepričan sem, da so navedeni slikarski dosežki ne le kvalitetni, marveč tudi spodbudni za danes in jutri.

226

Letos so se v Idriji četrtič srečali slikarji domačini in gostje iz Italije in Avstrije. Bilo je plodno srečanje in nič ni kazalo, da ne bo ostalo v dobrem spominu slikarjem in organizatorjem; a 8. avgusta 1971 je šel na naš gozdnati trnovski vrh slikar Marjan Dovjak. V tisti vročini je mudil, prišla je huda ura in tema. Iskal je pot iz teme, videl je luč – proti svetlobi in luči je šel slikar . . .

J.B.



JOŽE FELC

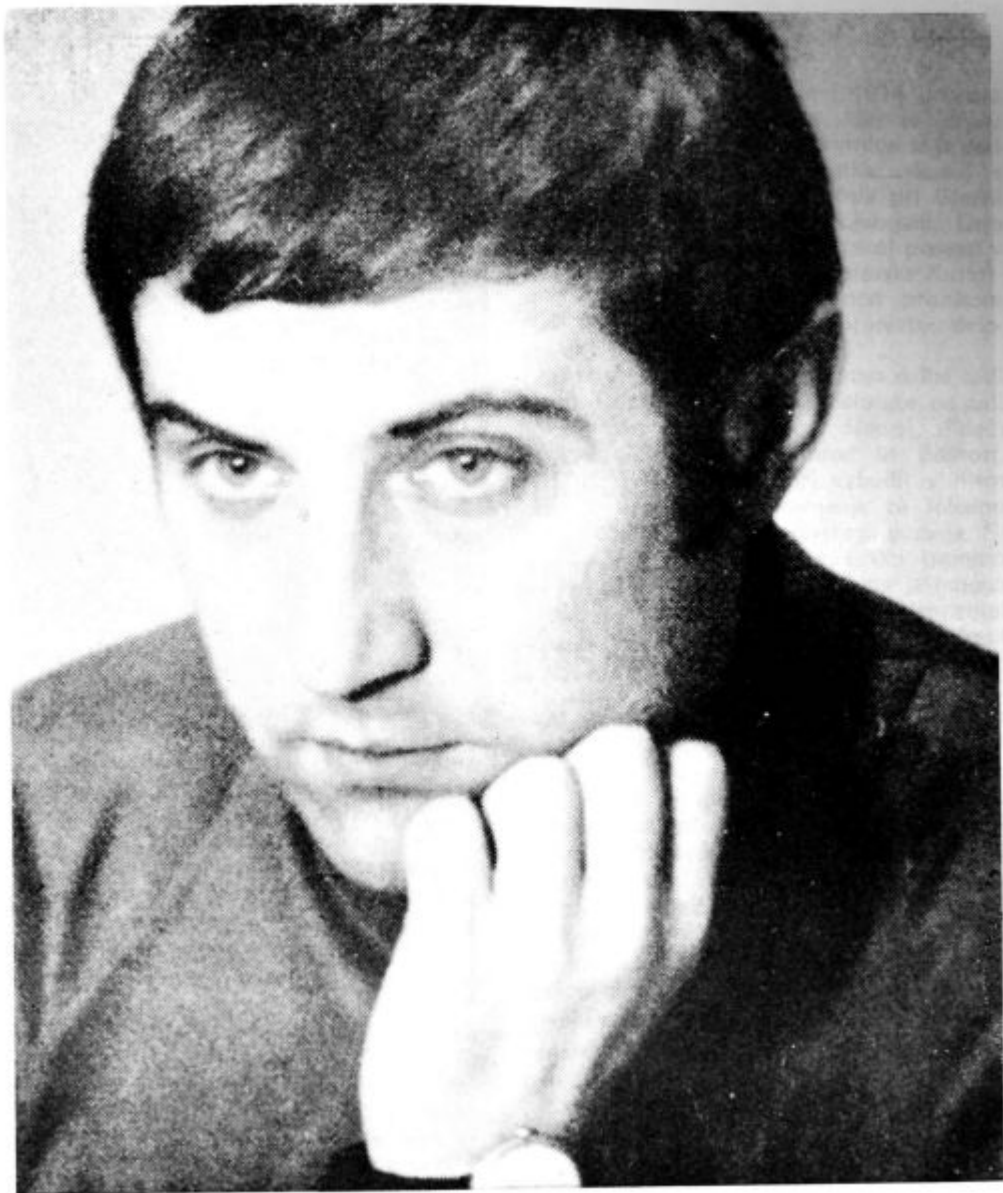
DOBRO JUTRO, SVOBODA

jože felc
dobro jutro
svoboda

Pravkar je izšla pri založbi Mladinska knjiga v Ljubljani knjiga našega idrijskega rojaka, zdravnika dr. Jožeta Felca. Glavni urednik založbe tov. Ivan Potrč, ki je tudi urednik zbirke POTA MLADIH, v katerih izhajajo knjižni prvenci mladih pesnikov in pisateljev, je uvedel bralce te knjige z naslednjimi besedami o mladem pisatelju in njegovem delu.

Felčeva novelistika je živo in barvito pričevanje o našem včerajšnjem dnevu – tu je bil socializem, ljudje so lahko bili do kraja srečni, a srečni do kraja, da so bili zatem tudi kdaj do kraja razočarani. Obležje preteklosti ne dobiva samo partizanski čas, dobiva ga že tudi naše povojno dogajanje. Zgodovinarji bodo tudi ta čas po svoje presodili in ga zapisali. – Človekovo podoba tega časa, človekove upe in njegovo žalost, tegobe in radost malega in vsakdanjega človekovega življenja pa oblikuje in izpričuje pisateljevo pripovedovanje. Naj bo to pisanje še tako samosvoje, kakor je tudi zares v pričujoči knjigi, naj je začititi na vsaki strani svojsko pisateljsko osebnost – pa je le najbolj dragoceno pri Felčevi novelistiki to, da čutimo ves čas, kako jo je oplodila za pisanje človekova prešernost in stiska, kako je po svoje zapela skozi njegovo pero, kako ji je bil do kraja zvest. Tudi zato so njegove pripovedovane vrstice vzcvete. – Urednik.

Knjiga, ki ima skoraj 200 strani, obsega naslednje črtice in novele: Dobro jutro, svoboda, Odkritje, „Hej, tovariši!“, Pogreb, Rože za Borisa, Pijana vojska, Eksplozija, Jutri prideva spet, Povodenj, Dol s Stalinom, Mučenje – ustrelitve – čistke.



ivo lapajne spominu martina likarja

idrskega samorastnika
in kulturno-prosvetnega delavca

Dne 7. t. m. je veliko število sorodnikov, prijateljev in znancev pospremlilo k zadnjemu počitku Martina Likarja, enega redkih samorastnikov, ki so s svojim bistrim očesom opazovanja, rodoljubnim srcem, izredno pronicavostjo in pogledom v pravo prihodnost, ter železno vztrajnostjo in tihim delom mnogo pripomogli, da se je napredna socialna miselnost tako zgodaj zakoreninila med delavstvom v Idriji.

Likarjev rod izhaja iz Dola-Otlice. Tudi oče je bil rudar, mati pa s kmetov na Vojskem. Od štirih sinov živi le še Filip, ki uživa zdaj, po dolgoletnem službovanju v Trstu, zasluženi pokoj s svojo ženo Mici na njenem rodnem domu v Idriji.

Po dokončani osnovni šoli se je Martin kot deček zaposlil pri gradnji idrijske realke. Mnogokrat se je pošalil, da je bil on prej „learčen“, kot so rekale idrijske gospodinje dijakom, dosti prej, kot poznejši prvošolci in maturanti na novem zavodu. Leta 1905 so ga sprejeli na delo v rudnik in poslej se je začela njegova strma pot za kulturni, prosvetni in socialni dvig idrijskega delavstva. Bil je kot navdušen pevec tudi glavni pobudnik za ustanovitev pevskega zbora, dramatične in predavateljske sekcije pri Uniji rudarjev. Izredno organizacijsko sposobnost je dokazal še posebej, ko je bil leta 1910 izvoljen za predsednika upravnega odbora na novo ustanovljene Splošne mladinske zveze. Pod njegovim okriljem je začel z vajami tamburaški zbor, dramska sekcija je priredila vrsto zelo uspešnih iger v mestu in okolici. Posebno izvirnost pa je pokazal Martin pri ustanovitvi govorniškega odseka, ki je postal že tedaj prava delavska univerza v živosrebrni dolini. Ob četrtekih so se zvrstila, največ pod vodjem tečaja dr. Dragotinom Lončarjem, predavanja z diskusijami, ki so vsebovala med drugim tele teme: družba in oblast, zakonitost in zakoni, človeška družba, pravičnost in pravo, človek in njegove naravne pravice, eksistenčno in lastninsko pravo, pridobivanje in meje za-



sebne lastnine, agrarni socializem, pogodbeno in državno pravo, družbeno pravo, delavska pogodba, delavska združevanja, monopoli in karteli, rodbina in narod, krščanski zakon, izvor rodbine, izvor države, zgodovina socializma, pomen francoske revolucije, socialistični pisatelji itd., na kratko snov, ki je oplajala idrijsko delavstvo pred prvo svetovno vojno, a je dandanes za napredno mladino nujna oblika poznavanja socialistične stvarnosti. Martin, ki je bil sam zelo spreten govornik, je redno skrbel, da so se v razpravah, ki so sledile predavanjem, tudi drugi poskušali v logični miselnosti.

Prva svetovna vojna je l. 1914 pognala Martina na gališko fronto, kjer je kmalu prišel v rusko ujetništvo. Po vrnitvi se je pod vodstvom rojaka inž. Bloudka, skupaj s svojim bratom Filipom zaposlil pri Glavni avtomehanični delavnici v Ljubljani. Leta 1920 se je vrnil v Idrijo in takoj posegel v društveno življenje tedanje delavske Kulturne zveze, dokler ni bilo pod pritiskom fašizma zatrto vse kulturno-prosvetno delovanje Slovencev.

Martin Likar je zelo spretno sukal tudi pero. Dopisoval je v mnoge delavske, pa tudi meščanske liste, tako v Naprej, Rdeči prapor, Zarjo, Slov. Narod in Edinost. Dr. Lončar je še posebej vzbudil v njem veliko ljubezen in zanimanje za lokalno zgodovino in razvoj delavskega gibanja. Ni mu bilo dano, da bi se lahko uspešno izobrazil na višjih šolah, ker pa je mnogo čital, je s širokim znanjem in obzorjem zbral mnogo dragocenega gradiva in ga rešil pozabe. Naš idrijski rojak, ekonomist in publicist Ivan Mohorič je v svoji Zgodovini idrijskega rudnika črpal tudi vire Martina Likarja, k njemu so se zatekali mnogi znanstveniki za podatke k svojim razpravam, tako med drugimi dr. Lončar, dr. Tuma, Franjo Baš itd. Sodeloval je tudi pri Inštitutu za delavsko gibanje v Ljubljani, za mestni muzej v Idriji je prispeval precej gradiva, v glasilu muzeja, Idrijskih razgledih pa je v treh nadaljevanjih leta 1961–62 prispeval razpravo Kulturno delovanje v social-demokratskih organizacijah Idrije. Za svoje zaslužno delo je prejel tudi odlikovanje maršala Tita — Red zasluge za narod s srebrnimi znaki.

davorin černe prometne nesreče na naših cestah v letu 1971

Od 1./1.-1971 do 1./12.-1971 se je na cestah idrijske občine zgodilo 310 prometnih nesreč. V teh nesrečah je 5 oseb zgubilo življenje, 23 je bilo hudo in 86 lažje poškodovanih. Škoda na vozilih in tovoru znaša okoli 100 000.- din.

Če si ogledamo število nesreč oziroma njih posledice po mesecih, dobimo naslednjo sliko:

	Smrtna	Huda tel. poškodba	Lažja tel. poškodba
Januar	1	2	2
Februar	1	2	4
Marec	—	1	8
April	—	2	15
Maj	—	4	19
Junij	—	1	6
Julij	—	3	3
Avgust	1	5	7
September	1	3	9
Oktober	—	—	11
November	1	—	2

Kot je razvidno iz preglednice, je bilo največ oseb poškodovanih v mesecu maju (23), aprilu (17), avgustu in septembru (13). Kaj lahko sklepamo iz tega? V mesecu aprilu, še bolj pa v maju, se začno izleti. Mnogi konjički na 4 kolesih, ki so zimo prespali v garažah, se pojavijo na cestah in gostota prometa narašča. Če temu prištejemo še vremenske razmere in stanje cest, ki jih je zima poškodovala, smo že ugotovili nekaj objektivnih vzrokov, ki botrujejo prometnim nesrečam. Ne smemo pa pozabiti na subjektivne vzroke, kot so neprilagajanje hitrosti stanju ceste, vremenskim razmeram, gostoti prometa, izsiljevanje prednosti, vožnja pod vplivom alkohola ipd.

Če pogledamo vzroke, ugotovimo, da je v 78 primerih bila vzrok nesreče neprimerna hitrost, na drugem mestu (53 primerov) vožnja po levi strani ali po sredini ceste, v 21 primerih vožnja pod vplivom alkohola, v 9

primerih izsiljevanje prednosti, ostali vzroki pa so: prekratka varnostna razdalja, nepravilno prehitovanje, nepravilno vključevanje v promet, nepazljivost pri parkiranju ali vzvratni vožnji.

Zanimiva je ugotovitev, da je v 4 primerih nesreč s smrtnim izidom botroval alkohol, le v enem je prišlo do nesreče zaradi nenadnega prihoda kolesarja na cesto. Pa še to: vse nesreče s smrtnim izidom so se pripetile na cesti med Idrijo in Sp. Idrijo, do katerih pa verjetno ne bi prišlo, če bi vozniki in pešci spoštovali cestno prometne predpise, ki prav gotovo niso uzakonjeni samo zato, da jih voznik pozna, ko opravlja vozniški izpit,

ampak jih mora tudi pozneje spoštovati, s tem pa bo pripomogel k večji varnosti na naših cestah.

Pet smrtnih primerov je bilo na območju idrijske občine in vsi ponesrečenci so bili naši občani. Izven področja občine Idrija so v prometnih nesrečah izgubili življenje štirje idrijski občani.

Seveda vseh vzrokov nesreč ni mogoče odpraviti, marsikaterega pa le, kar pa je v pretežni meri odvisno od voznikov samih. O tem naj bi razmišljal vsak udeleženec v cestnem prometu, tako pešec kot voznik, in z odpravljanjem vzrokov pripomogel k večji varnosti na naših cestah. Srečno vožnjo!

**ohranili
jih bomo
v trajnem
spominu**

KRAJEVNI URAD CERKNO

1. Marija Mezek, roj. 17. 8. 1893, gospodinja, stanujoč Gor. Novaki št. 62, umrla 3. 7. 1971 v Sežani.
2. Marija Gomišček roj. Tušar, roj. 7. 2. 1895, stanujoč Cerkno 82, umrla 18. 7. 1971 v Sp. Idriji.
3. Ivana Mlakar roj. Bizjak, roj. 20. 8. 1899, stanujoč Podpleče 13, umrla 20. 7. 1971 v Šempetru pri Gorici.
4. Barbara Jereb roj. Mlakar, roj. 27. 11. 1880, stanujoč Planina pri Cerknem 15, umrla 7. 8. 1971 v Planini pri Cerknem 15.
5. Matevž Mrak, roj. 29. 1902, stanujoč Dol. Novaki 14, umrl 13. 8. 1971 v Dol. Novakih št. 14.
6. Marija Mavrič roj. Štremfelj, roj. 14. 8. 1908, gospodinja, stanujoč Reka št. 2, umrla 4. 9. 1971 na Reki št. 2.
7. Uršula Vojska, roj. 18. 10. 1899, gospodinja, stanujoč Šebrelje št. 14, umrla 8. 9. 1971 v Idriji.
8. Ana Jeram roj. Močnik, roj. 28. 6. 1912, gospodinja, stanujoč Poljane št. 25, umrla 19. 9. 1971 Poljane 25.
9. Marija Kranjc roj. Sedej, roj. 15. 5. 1903, gospodinja, stanujoč Jagršče št. 20, umrla 2. 7. 1971 v Ljubljani.
10. Ivan Razpet, roj. 21. 4. 1911, kmet, stanujoč Poče št. 10, umrl 4. 10. 1971 Poče št. 10.
11. Alojzija Selak, roj. 30. 5. 1911, gospodinja, stanujoč Podpleče št. 12, umrla 18. 9. 1971 v Šempetru pri Gorici.
12. Marija Platiše roj. Slabe, roj. 29. 7. 1897, gospodinja, stanujoč Poče št. 31, umrla 3. 10. 1971 na Golniku.
13. Matilda Gatej roj. Mavri, roj. 15. 3. 1908, gospodinja, stanujoč Cerkno št. 113, umrla v Cerknem št. 113 dne 16. 10. 1971.

14. Anton Rojc, roj. 14. 6. 1902, upokojenec, borec NOV, stanujoč Cerkno št. 13, umrl 21. 10. 1971 v Cerknem št. 13.
- Marija Gomišček roj. Tušar, gospodinja iz Cerkna št. 87,
15. Franc Kobal, roj. 4. 3. 1896, kmetovalec, stanujoč Šebrelje št. 54, umrl 27. 10. 1971 v Šebreljah št. 54.
16. Anton Čelik, roj. 14. 10. 1899, kmetovalec, stanujoč Bukovo št. 21, umrl 1. 11. 1971 na Bukovem št. 21.
17. Terezija Vojska, roj. 11. 9. 1896, stanujoč Šebrelje št. 14, umrla 8. 11. 1971 v Sp. Idriji št. 1.
18. Pavel Klavžar, roj. 25. 1. 1906, kmečki delavec, stanujoč Zakriž št. 14, umrl 30. 7. 1971 v Ljubljani.
19. Rudolf Hojak, roj. 20. 10. 1901, stanujoč Straža št. 5, umrl 4. 11. 1971 na Straži št. 5.
20. Marija Rejec roj. Abram, roj. 8. 12. 1896, gospodinja, stanujoč Jesenica št. 5, umrla 16. 11. 1971 v Jesenici št. 5.
21. Frančiška Jereb, roj. Hvala, roj. 4. 6. 1905, gospodinja, stanujoč Bukovo št. 5, umrla 17. 11. 1971 Bukovo št. 65.
22. Gašper Obid, roj. 6. 1. 1896, upokojenec, stanujoč Cerkno št. 21, umrl 22. 11. 1971 v Cerknem št. 21.
23. Ivana Peternej roj. Troha, roj. 30. 7. 1903, gospodinja, stanujoč Podpleče št. 1, umrla 17. 11. 1971 v Šempetru pri Gorici.
24. Ciril Nedizavec, roj. 22. 6. 1925, kmetovalec, borec NOV, stanujoč Gor. Novaki št. 39, umrl 26. 11. 1971 v Gor. Novakih št. 62.
25. Antonija Rojc, roj. 28. 5. 1898, vzdrževana, stanujoč v Cerknem št. 158, umrla 10. 12. 1971 v Cerknem št. 158.

26. Jožef Mlakar, roj. 18. 7. 1939, rudar, stanujoč v Cerknem št. 197, umrl 31. 12. 1971 med prevozom v bolnico Šempeter pri Gorici.

KRAJEVNI URAD IDRIJA

Marija Gimišček roj. Tušar, gospodinja iz Cerkna št. 87, rojena 7. 2. 1895 v Planini pri Cerknem, je umrla 18. 7. 1971 v Spodnji Idriji.

Marija Bevk roj. Bedenk, gospodinja iz Idrije, Wolfovo stopnišče št. 1, rojena 22. 3. 1889 v Idriji je umrla 20. 7. 1971 v Idriji.

Frančišek Kunc, upokojeni rudar iz Gor št. 26, rojen 18. 3. 1903 v Jeličnem vrhu, je umrl 26. 7. 1971 na Gorah.

Anton Burnik, upokojeni rudar iz Spodnje Idrije št. 1, rojen 7. 1. 1904 v Srednji Kanomlji, je umrl 29. 7. 1971 v Spodnji Idriji.

Frančiška Murovec, roj. Leskovec iz Idrije, Rožna ul. št. 15, rojena 6. 12. 1903 v Godoviču, je umrla 19. 8. 1971 v Idriji.

Anton Bizjak, upokojenec iz Spodnje Idrije št. 104, rojen 21. 3. 1910 v Dolgi Poljani, je umrl 22. 8. 1971 v Idriji.

Jožef Stergulc, upokojeni rudar iz Pečnika št. 1, rojen 18. 3. 1899 v Spodnji Idriji, je umrl 27. 8. 1971 v Pečniku.

Peter Česnik, upokojenec iz Idrije, Srebrničeva ul. št. 35, rojen 29. 5. 1913 v Srednji Kanomlji, je umrl 31. 8. 1971 v Idriji.

Ivan Kokelj, kmetovalec iz Idrije, ul. IX. Korpusa št. 17, rojen 9. 5. 1891 v Srednji Kanomlji, je umrl 31. 8. 1971 v Idriji.

Jožef Medvedec, kmetovalec iz Predgriz št. 14, rojen 23. 2. 1894 v Predgrizah, je umrl 1. 9. 1971 v Predgrizah.

Julijana Tušar roj. Šubic, gospodinja iz Idrije, ul. Zmage št. 2, rojena 15. 2. 1885 v Idriji, je umrla 2. 9. 1971 v Spodnji Idriji.

Jožefa Eržen, roj. Vončina, gospodinja iz Idrije, Gregorčičeva ul. št. 5, rojena 28. 3. 1894 v Idriji, je umrla 4. 9. 1971 v Idriji.

Marija Bergnach roj. Burnik, gospodinja iz Spodnje Idrije št. 17, rojena 2. 3. 1915 v Spodnji Idriji, je umrla 5. 9. 1971 v Spodnji Idriji.

Blaž Likar, upokojeni mizar iz Vojskega št. 45, rojen 2. 2. 1892 na Vojskem, je umrl 7. 9. 1971 na Vojskem.

Uršula Vojska, kmečka delavka iz Šebrelj št. 14, rojena 18. 10. 1899 v Šebreljah, je umrla 8. 9. 1971 v Idriji.

Albin Blažič rudar v pokoj iz Idrije, Vodnikova ul. št. 22, rojen 30. 9. 1915 v Idriji, je umrl 15. 9. 1971 v Idriji.

Marjana Gantar roj. Bogataj, gospodinja iz Zavrata št. 7, rojena 27. 3. 1890 v Potoku, je umrla 19. 9. 1971 v Zavratu.

Karel Kuk, občinski stražnik iz Idrije, Rudarska ul. št. 14, rojen 2. 11. 1909 v Strmcu, je umrl 19. 9. 1971 v Idriji.

Franc Vončina, upokojeni rudar iz Otaleža št. 40, rojen 28. 8. 1910 v Masorah se je smrtno ponesrečil na cesti pri Ljubnem, dne 19. 9. 1971.

Janez Šemrl, kmet iz Predgriz št. 28, rojen 6. 5. 1904 v Lomeh, je umrl 20. 9. 1971 v Predgrizah.

Leopold Jurjavčič, upokojeni rudar iz Idrije, Trg maršala Tita št. 2, rojen 16. 11. 1901 v Idriji, je umrl 21. 9. 1971 v Idriji.

Valentin Mlakar, kmečki delavec iz Spodnje Idrije št. 1, rojen 9. 2. 1882 v

Jaznah, je umrl 27. 9. 1971 v Spodnji Idriji.

Rajko Močnik delavec iz Spodnje Idrije št. 150, rojen 2. 4. 1950 v Idriji se je smrtno ponesrečil na cesti v Spodnji Idriji dne 25. 9. 1971.

Marjana Troha, roj. Pišljnar, gospodinja iz Idrije, Triglavska ul. št. 16, rojena 4. 7. 1899 v Ravnah, je umrla 25. 9. 1971 v Idriji.

Marija Ferjančič, gospodinja iz Vojskega št. 2, rojena 23. 7. 1906 na Vojskem, je umrla 2. 10. 1971 na Vojskem.

Martin Likar, upokojeni rudar iz Idrije, ul. Kap. Mihevca št. 26, rojen 7. 11. 1888 v Srednji Kanomlji, je umrl 5. 10. 1971 v Idriji.

Anton Gantar, kmet iz Idrška št. 5, rojen 1. 6. 1894 v Idršku, je umrl 12. 10. 1971 v Idršku.

Antonija Mohorič roj. Brilej, gospodinja iz Idrije, Rudarska ul. št. 16, rojena 13. 6. 1897 v Idriji, je umrla 20. 10. 1971 v Idriji.

Alojzij Črnalogar iz Lyona 3, 23, rue du Dauphine, rojen 21. 5. 1933 v Idrijskem logu, je umrl 26. 6. 1971 v Lyonu – Francija.

Marija Božič roj. Rupnik, gospodinja iz Idrije, Gregorčičeva ul. št. 13, rojena 3. 3. 1888 v Gorenji vasi pri Logatcu, je umrla 26. 10. 1971 v Idriji.

Frančiška Lipužič, roj. Lapanje, gospodinja iz Lazca št. 26, rojena 2. 4. 1892 v Lazcu, je umrla 28. 10. 1971 v Lazcu.

Stanislav Bizjak, vratar iz Spodnje Idrije št. 124, rojen 13. 11. 1919 v Gorenjih Novakih, je umrl 29. 10. 1971 v Spodnji Idriji.

Ivan Likar, rudar v pokoj iz Idrije, Kajuhova ul. št. 20, rojen 16. 5. 1903 v Idriji, je umrl 31. 10. 1971 v Idriji.

Terezija Vojska, gospodinja iz Šebrelj šte. 14, rojena 11. 9. 1896 v Šebreljah, je umrla 8. 11. 1971 v Spodnji Idriji.

Lucija Moškat, gospodinja iz Spodnje Idrije šte. 1, rojena 11. 12. 1887 v Cerknem, je umrla 14. 11. 1971 v Spodnji Idriji.

Franc Novak, kmečki delavec iz Ledinskih Krnic šte. 19, rojen 26. 3. 1897 v Govejku, je umrl 14. 11. 1971 v Ledinskih Krnicah.

Marija Carl, gospodinja iz Spodnje Idrije šte. 31, rojena 18. 9. 1905 v Spodnji Idriji, je umrla 16. 11. 1971 v Spodnji Idriji.

Damijan Pajer, rudar iz Idrije, Rožna ul. šte. 10 b, rojen 7. 8. 1934 v Idriji, je umrl 17. 11. 1971 v Idriji.

Ivan Razpet, kmetovalec iz Spodnje Idrije šte. 1, rojen 26. 3. 1893 v Otaležu, je umrl 18. 11. 1971 v Spodnji Idriji.

Julija Černalogar roj. Černalogar, gospodinja iz Idrijskih Krnic šte. 6, rojena 18. 3. 1892 v Šebreljah, je umrla 22. 11. 1971 v Idrijskih Krnicah.

Vilijem Vehar, upokojeni gozdar iz Otaleža šte. 10, rojen 9. 7. 1908 v Otaležu, je umrl 1. 12. 1971 v Otaležu.

Janez Šemrl, kmetovalec iz Lomov šte. 23, rojen 26. 2. 1898 v Lomeh, je umrl 3. 12. 1971 v Lomeh.

Ivan Frančišek Oswald, upokojeni uslužbenec iz Idrije, ul. Zmaga št. 1, rojen 7. 1. 1905 v Kamniku, je umrl 4. 12. 1971 v Idriji.

Jožef Močnik, upokojenec iz Idrije, ul. N. Pirnata šte. 6, rojen 25. 2. 1893 v Spodnji Idriji, je umrl 5. 12. 1971 v Idriji.

Marija Lapanja, gospodinja iz Spodnje Idrije šte. 1, rojena 26. 2. 1893 v Srednji Kanomliji, je umrla 6. 12. 1971 v Spodnji Idriji.

Frančiška Čuk, roj. Pivk, gospodinja iz Predgriz šte. 20, rojena 11. 7. 1898 v Zadlogu, je umrla 9. 12. 1971 v Predgrizah.

Ignacij Plešnar, kmet iz Spodnje Idrije šte. 1, rojen 4. 8. 1886 v Godoviču, je umrl 11. 12. 1971 v Spodnji Idriji.

Anton Leskovec, upokojenec iz Zavratca šte. 19, rojen 13. 6. 1897 v Zavratcu, je umrl 11. 12. 1971 v Zavratcu.

Marija Kokelj roj. Jurjavčič, gospodinja iz Idrije, ul. IX. Korpusa šte. 17, rojena 7. 9. 1899 v Srednji Kanomliji, je umrla 14. 12. 1971 v Idriji.

Dominik Tominec, kmetovalec iz Lomov šte. 1, rojen 2. 7. 1905 v Lomeh, je umrl 24. 12. 1971 v Lomeh.

Viktor Dermelj, upokojeni rudar iz Idrije, Kajuhova ul. šte. 48, rojen 7. 10. 1902 v Idriji, je umrl 25. 12. 1971 v Idriji.

Štefan Rupnik, osebni upokojenec iz Zadloga šte. 46, rojen 17. 12. 1909 v Zadlogu, je umrl 26. 12. 1971 v Zadlogu.

Frančiška Peternel roj. Prelovec, gospodinja iz Spodnje Idrije šte. 12, rojena 26. 9. 1895 v Spodnji Idriji, je umrla 26. 12. 1971 v Spodnji Idriji.

Ivana Kolenc roj. Brence, kmečka gospodinja iz Gor šte. 33, rojena 22. 5. 1891 v Gornjem Vrsniku, je umrla 27. 12. 1971 na Gorah.

Frančiška Govekar iz Trat pri Mariboru šte. 7, rojena 5. 10. 1904 v Godoviču, je umrla 17. 6. 1971 na Tratah pri Mariboru.

Ivan Tušar, upokojeni rudar iz Idrije, Rudarska ul. šte. 12, rojen 11. 4. 1897 v Idriji, je umrl 17. 7. 1971 na Golniku.

Marija Eržen roj. Jereb, gospodinja iz Otaleža šte. 26,

rojena 14. 9. 1891 v Otaležu, je umrla 26. 7. 1971 v Tolminu.

Martin Erjavec, upokojenec iz Slovenske vasi šte. 47 pri Kočevju, rojen 5. 10. 1884 na Vojskem je umrl 25. 7. 1971 v Slovenski vasi.

Amalija Božič roj. Božič, gospodinja iz Otaleža šte. 31, rojena 17. 5. 1915 v Otaležu, je umrla 21. 7. 1971 v Šempetru pri Gorici.

Adolf Kumer, ključavničar iz Maribora, Šerugova ul. šte. 18, rojen 27. 8. 1913 v Idriji, je umrl 25. 8. 1971 v Mariboru.

Helena Bašelj, gospodinja iz Mengša, Glavni trg šte. 13, rojena 19. 4. 1893 v Mrzlem vrhu, je umrla 17. 7. 1971 v Mengšu.

Janez Velikanje, upokojenec iz Smolenje vasi šte. 53, rojen 11. 12. 1907 v Spodnji Kanomliji, je umrl 16. 8. 1971 v Novem mestu.

Julijana Mikuž roj. Moravec, uslužbenka iz Idrije, Rudarska ul. šte. 8, rojena 5. 4. 1930 v Idriji, se je smrtno ponesečila v Deanovcu dne 31. 7. 1971.

Vlado Mikuž, otrok iz Idrije, Rudarska ul. šte. 8, rojen 9. 6. 1968 v Ljubljani, se je smrtno ponesečil v Deanovcu dne 31. 7. 1971.

Olga Eskič roj. Moravec iz Krusčeva, rojena 20. 10. 1923 v Idriji, se je smrtno ponesečila v Deanovcu dne 31. 7. 1971.

Miroslav Mikuž, rudar iz Idrije, Rudarska ul. šte. 8, rojen 10. 7. 1926 v Idriji, je umrl 7. 8. 1971 v Zagrebu.

Ivan Gantar, upokojeni zidar iz Pesja šte. 7, rojen 19. 3. 1900 v Godoviču, je umrl 21. 7. 1971 v Slovenj Gradcu.

Pavel Gantar, delavec iz Žirov šte. 35, rojen 29. 6. 1933 v Potoku, je umrl 10. 9. 1971 v Jarčji dolini.

Marija Krapež roj. Habe, gospodinja iz Brezji pri Poljčanah št. 30, rojena 21. 9. 1890 v Zadlogu, je umrla 28. 3. 1971 v Brezjah pri Poljčanah.

Ing. Franc Kenda iz Ljubljane, Česnikova 16, rojen 20. 8. 1902 v Idriji, je umrl 28. 5. 1971 v Ljubljani.

Alojzij Kumer, upokojenec iz Ljubljane, rojen 16. 6. 1893 v Idriji, je umrl 19. 6. 1971 v Ljubljani.

Ivan Bizjak, upokojenec iz Sela št. 1 pri Grosupljem, rojen 27. 4. 1903 v Idriji, je umrl 20. 7. 1971 v Ljubljani.

Jožef Markš, upokojeni rudar iz Idrije, Gradnikova ul. št. 6, rojen 10. 2. 1902 v Idriji, je umrl 21. 6. 1971 v Ljubljani.

Jožef Tušar, žagar iz Idrije, Triglavska ul. št. 20 b, rojen 28. 8. 1923 na Vojskem, je umrl 4. 7. 1971 v Ljubljani.

Marija Kunc roj. Langenvalter, gospodinja iz Lavrice št. 104 rojena 7. 12. 1885 v Godoviču, umrla 28. 5. 1971 v Lavrici.

Albin Pergar, upokojenec iz Kranja, Zupančičeva 10, rojen 15. 12. 1907 v Idriji, je umrl na poti Jesenice—Kranj, dne 18. 9. 1971.

Mihael Oplak, upokojeni čevljar iz Pluženj št. 21, rojen 25. 9. 1908 v Plužnjah, je umrl 12. 8. 1971 v Sežani.

Vincenc Lampe, upokojenec iz Maribora, Valvazorjeva 30, rojen 22. 1. 1906 v Idriji, je umrl 30. 9. 1971 v Mariboru.

Marija Dolinšek roj. Jereb, upokojenka iz Maribora, Koroska c. 56, rojena 31. 8. 1894 v Idriji, je umrla 21. 9. 1971 v Mariboru.

Marija Ana Šinkovec roj. Mrak, gospodinja iz Spodnje Idrije št. 22 rojena 11. 1. 1897 v Jeličnem vrhu, je umrla 30. 7. 1971 v Ljubljani.

Anton Petruša, upokojenec

iz Senovic, rojen 16. 5. 1885 v Idriji, je umrl 8. 8. 1971 v Ljubljani.

Helena Prelovec, upokojena delavka iz Ljubljane, Poljanska 14, rojena 6. 5. 1897 v Idriji, je umrla 19. 8. 1971 v Ljubljani.

Stanislav Hladnik, avtomehanic iz Spodnje Idrije št. 12, rojen 15. 3. 1922 v Spodnji Kanomliji, je umrl 31. 8. 1971 v Ljubljani.

Henrik Rudolf, delavec iz Črnega vrha št. 86, rojen 3. 7. 1938 v Črnem vrhu, je umrl 2. 10. 1971 v Ljubljani.

Antonija Velikajne roj. Lukan, gospodinja iz Idrije, Cankarjeva ul. št. 5, rojena 9. 6. 1913 v Spodnji Idriji, je umrla 13. 8. 1971 v Ljubljani.

Terezija Klanšek roj. Vojska, upokojena učiteljica iz Idrije Kajuhova ul. št. 42, je umrla 29. 7. 1971 v Ljubljani.

Pavla Lukač roj. Tušar, gospodinja iz Idrije, Za gradom št. 20, rojena 24. 1. 1931 na Vojskem, je umrla 29. 7. 1971 v Ljubljani.

Jakob Požnenel, upokojenec iz Ljubljane, Pokopališka 3, rojen 20. 7. 1894 v Predgrizhah, je umrl 9. 8. 1971 v Ljubljani.

Maksimilijan Eržen, učenec iz Idrije, ul. Kap. Mihevca št. 8, rojen 10. 4. 1960 v Spodnji Idriji, je umrl 30. 8. 1971 v Ljubljani.

Anica Kosmač roj. Demšar, kmetovalka iz Mrzlega vrha, rojena 31. 7. 1924 v Žirovnici, je umrla 27. 10. 1971 v Sežani.

Ivan Blaško, upokojenec iz Planine št. 30, rojen 12. 6. 1892 v Idriji, je umrl 23. 10. 1971 v Planini.

Jožefa Kobal roj. Rudolf, gospodinja iz Velikih Žabelj št. 65, rojena 16. 3. 1897 v Črnem vrhu, je umrla 11. 11. 1971 v Šempetru pri Gorici.

Matej Sedej iz Sarajeva, ul. Borivoja Jeftića št. 52, rojen 3. 9. 1914 v Ledinah, je umrl

6. 11. 1971 v Sarajevu.

Francišek Lampe, upokojenec iz Trbovelj, Kolodvorska c. 15, rojen 31. 8. 1913 v Zadlogu, je umrl 6. 12. 1971 v Topolšiči.

Barbara Petrič, upokojena trgovka iz Britofa št. 184, rojena 2. 12. 1885 v Idriji, je umrla 28. 11. 1971 na Britofu.

Alojzija Kofol roj. Podobnik, upokojenka iz Nove Gorice, Ob parku 9, rojena 19. 6. 1896 na Vojskem, je umrla 3. 12. 1971 v Novi Gorici.

Francišek Pirc, upokojenec iz Krškega, Kolodvorska 5, rojen 31. 5. 1895 v Idriji, je umrl 8. 12. 1971 v Krškem.

Viktorija Vončina roj. Gruden, upokojenka iz Vojskega št. 27, rojena 23. 10. 1909 na Vojskem, je umrla 14. 10. 1971 v Ljubljani.

Franciška Krašna roj. Petrič, upokojenka iz Britofa št. 184, rojena 17. 9. 1884 v Idriji, je umrla 19. 10. 1971 v Ljubljani.

Antonija Mikuž, upokojenka iz Spodnje Idrije št. 1, rojena 18. 7. 1893 v Črnem vrhu, je umrla 24. 10. 1971 v Ljubljani.

Angela Vidmar roj. Lapajne, upokojenka iz Čekovnika št. 8, rojena 6. 8. 1903 v Čekovniku, je umrla 25. 11. 1971 v Cereju.

Vladislav Burnik, upokojenec iz Ljubljane, Redelonghijeva 26, rojen 29. 6. 1901 v Idriji, je umrl 18. 12. 1971 na Golniku.



AVTOPREVOZ TOLMIN

**Z OBRATI
CERKNO
IDRIJA
TOLMIN**

**OPRAVLJA VSAKOVRSNE PREVOZE DOMA IN V INO-
ZEMSTVU. V LASTNIH DELAVNICAH V TOLMINU IN
IDRIJI IMA ORGANIZIRANO SERVISNO SLUŽBO ZA
VOZILA FIAT – ZASTAVA – ŠKODA – TAM IN OM**



ČIPKA

Idrija

OBRATNO PODJETJE ČIPKA

ohranja in razvija stoletno tradicijo in visoko
kvaliteto idrijske čipke

ter izdeluje vse vrste čipk po bogati izbiri
vzorcev in željah kupcev

Soško gozdno gospodarstvo

z obratom I v Idriji
obratom II v Idriji

**želi vsem občanom in vsemu delovnemu
ljudstvu srečno in uspešno leto 1972**



RUDNIK ŽIVEGA SREBRA IDRIJA

Proizvaja za domači in svetovni trg

**živo srebro 99,99 %
živosrebrni oksid 98,5 %**

**Železniška postaja Logatec
Tel. Idrija 86-108, telex 31-257 Idrija**

V Idriji proizvaja spalnice — najuspešnejša modela
„MIRIELLE“ in „SIBILLA“
V Cerknem pisarniško pohištvo
Vse proizvode lahko kupite neposredno v tovarni.


Mercator

ŽELI VSEM SVOJIM POSLOVNIM PRIJATELJEM, KUPCEM
IN VSEM OBČANOM SREČNO IN USPEŠNO NOVO LETO
1972.

Iskreno se zahvaljujemo za dosedanje sodelovanje in želimo, da
bi tudi v prihodnje čimbolj ustregli Vašim željam in potrebam.

ZIDGRAD G. P. I D R I J A

OPRAVLJA VSA GRADBENA DELA NIZKIH, VISOKIH IN
INDUSTRIJSKIH OBJEKTOV V POPOLNO ZADOVOLJ-
STVO NAROČNIKOV.

SPECIALIZIRALI SMO SE TUDI V JAMSKIH GRADNJAH.
NAŠA TEHNIČNA OPREMA JE TOLIKO IZPOPOLNJENA,
DA SMO PRIPRAVLJENI ZA PREVZEM TUDI NAJBOLJ
ZAHTEVNIH GRADENJ.

kz idrija

z obrati

KLAVNICO, TRGOVINO Z REPRO-
MATERIALOM IN HRANILNO KREDIT-
NO SLUŽBO, SE PRIPOROČA VSEM
ODJEMALCEM IN POSLOVNIM PART-
NERJEM.

Skupščina občine
Občinski komite ZKS
Občinski odbor SZDL
Občinski sindikalni svet

želijo vsem občanom in vsemu delovnemu ljudstvu

uspehov polno novo leto

1972

Ljubljanska banka

VSE USLUGE VAM OPRAVIMO ZAUPNO, SOLIDNO IN
HITRO. NUDIMO UGODNE OBRESTNE MERE; 10 %, 9 %, 7,5 %.

KAKOR TUDI NAGRADNA ŽREBANJA NA HRANILNE
VLOGE IN DEVIZNE RAČUNE. POSLUŽUJETE SE LAHKO
TUDI UGODNOSTI STANOVANJSKEGA VARČEVANJA.
NA VOLJO SMO VAM ZA RAZGOVORE IN NASVETE.

PRIPRAVLJAMO NOVO EKSPOZITURO V CERKNEM!

Ljubljanska banka

Hotel in restavracija »NANOS« v Idriji

z obratom »SOČA« vam postreže z najboljšimi pijačami in jedmi ter idrijskimi specialitetami po najnižjih cenah.

Poscòbno pozornost posvečamo raznim izletnikom in skupinskim obiskom, katerim postrežemo v veliki dvorani. Organizatorje šolskih izletov opozarjamo, da skupinam postrežemo tudi samo z enolončnicami ali z juho po najnižji ceni.

Hotel ima na razpolago tudi dva prostora za manjše in večje zaključene družbe, za seje in sestanke ter razne intimne svečanosti in proslave.

Urcdili smo tudi apartmaje za dve osebi in povečali število ležišč.

Postrežemo z idrijskimi žlikrofi in drugimi specialitetami ter ribami in divjačino. Žlikrofe dobite redno v »NANOSU« vsak četrtek in soboto, v »SOČI« pa vsak torek tudi brez prednaročila.

G O S T I L N A » N E B E S A «

**NAJZNAMENITEJŠE IN PRILJUBLJENO
IDRIJSKO GOSTIŠČE VABI DOMAČE IN
TUJE GOSTE TER SKUPINE V SVOJE
POPOLNOMA PRENOVLJENE PRO-
STORE, KJER BODO OB VSAKEM ČASU
POSTREŽENI Z IDRIJSKIMI SPECIALI-
TETAMI. POSEBNA SOBA ZA SVATBE,
SPREJEME IN DRUGE SVEČANOSTI.**



ETA

CERKNO - JUGOSLAVIJA

INDUSTRIJSKO PODJETJE ELEKTROTERMIČNIH APARATOV

TELEFON: CERKNO 88-530 IN 88-531

TELEGRAM: ETA CERKNO

TELEPRINTER: 34319

TEKOČI RAČUN: NB-SDK

EKSP. IDRIJA 5202-1-549

ŽEL. POSTAJA ŠKOFJA LOKA